

AKILLI UZMANLAŞMA YOLUYLA BÖLGESEL KALKINMADA ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ

THE ROLE OF UNIVERSITIES IN REGIONAL
DEVELOPMENT THROUGH SMART SPECIALIZATION

Dr. Ahmet Samet TEKOĞLU
T.C. Ticaret Bakanlığı
ORCID: 0000-0002-7984-9650

Öz¹

Bir bölgesel yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşma, bölgelerin kendi öz kaynakları değerlendirilerek kalkınmalarını ifade etmektedir. Akıllı uzmanlaşma stratejisi, bölgelerde öne çıkan faaliyetlerde ihtisaslaşmayı içermekte olup bu stratejinin hem Avrupa Birliği'nde (AB) hem de Türkiye'de uygulamaları mevcuttur. Öte yandan, akıllı uzmanlaşmanın AB'de yükseköğretim alanı ile resmi ve doğrudan bir bağlantısı bulunmaktayken Türkiye'de bu bağlantı resmi olarak ilk defa 2020 yılında kurulabilmiştir. Bu nedenle makalede; akıllı uzmanlaşmanın tanıtılması, Türkiye'de bölgesel kalkınma bağlamında anlamlandırılması ve yükseköğretim alanı ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, akıllı uzmanlaşma, bölgesel kalkınma, yenilik ve yükseköğretim ile ilgili literatür taranmış, öne çıkan çalışmaların sonuçları derlenmiştir. Türkiye'de bu alanların kesişiminde yer alan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin çıktuları ışığında, üniversitelerin bölgesel kalkınmadaki özne konumları ve akıllı uzmanlaşmaya nasıl içerik kazandırdıklarının ortaya konulması önemli görülmüştür. Türkiye'de hakkında yeterli düzeyde teorik bilgi bulunmayan akıllı uzmanlaşma kavramının tanıtılması ve akıllı uzmanlaşmanın mevcut pratiklerinin yükseköğretim alanına yansımalarının değerlendirilmesi yoluyla doğru uygulamaların bölgesel kalkınmayı nasıl tetikleyebileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Uzmanlaşma, Yükseköğretim, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Yenilik, Üniversite.

Abstract

Smart specialization, a regional innovation strategy, refers to the development of regions through the utilization of their own resources. Smart specialization strategy includes the specialization in prominent activities within the regions and is being implemented both in the European Union (EU) and in Türkiye. On the other hand, while smart specialization has a formal and direct connection with the higher education field in the EU, this connection was officially established for the first time in Türkiye in 2020. Therefore, this study aims to introduce smart specialization, contextualize it within the framework of regional development in Türkiye, and to reveal its relationship with higher education. For this purpose, the literature on smart specialization, regional development, innovation and higher education has been reviewed and the results of prominent studies have been compiled. In the light of the outputs of Mission Differentiation and Specialization on the Basis of Regional Development Project, which is located at the intersection of all these fields in Türkiye, it has been considered significant to reveal the roles of universities in regional development and how they contribute to smart specialization. It has been discussed how the implementation of appropriate practices can trigger regional development by introducing the concept of smart specialization, for which there is insufficient theoretical knowledge in Türkiye, and evaluating the reflections of current practices of smart specialization in the field of higher education.

Keywords: Smart Specialization, Higher Education, Regional Development, Regional Innovation, University.

1 Bu Çalışma Prof. Dr. Can Umut Çiner danışmanlığında 14.02.2022 tarihinde tamamlanan "Türkiye'de Bölgesel Kalkınmada Akıllı Uzmanlaşan Üniversiteler" başlıklı Doktora Tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2022).

Giriş

Akıllı uzmanlaşma bir bölgesel yenilik stratejisidir (Foray, 2014; McCann ve Ortega-Argilés, 2015; Grillitsch, 2016). Kavram olarak ilk defa 2008 yılında ortaya çıkmakla birlikte, 2013'te Avrupa 2020 Stratejisinin hazırlanması aşamasında Avrupa Komisyonu bünyesindeki "Büyüme için Bilgi (*Knowledge for Growth / K4G*) Uzman Grubu" tarafından ekonomik büyümeye yönelik yeni bir politika çerçevesi olarak gündeme getirilmiştir (Ranga, 2018). Akıllı uzmanlaşma, Avrupa Birliği'nin (AB) Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) göre ekonomik verimlilik açısından geride kalışının, AB bölgelerinde ar-ge ve yenilik alanlarında daha fazla yatırım yapmakla giderilebileceği düşüncesinin bir yansımasıdır (Avrupa Komisyonu, 2012).

Hemen her yenilik stratejisi gibi akıllı uzmanlaşmanın da yükseköğretim alanına ihtiyacı ve yansıması bulunmaktadır. Akıllı uzmanlaşma stratejisi, teorik derinlik kazanabilmek ve uygulamayı standartlaştırmak için yükseköğretime ihtiyaç duyarken, yükseköğretim de stratejinin akademik karşılığını sunmaktadır. Kangas ve Aarrevaara (2020) yükseköğretim kurumlarının akıllı uzmanlaşmadaki rolünü analiz ettikleri nitel çalışmalarında; yükseköğretim kurumlarının yerel ağlar, karar verme ve kontrol, kümelenme gibi alanlardaki etkilerinin araştırılmasının, akıllı uzmanlaşmanın hedeflerine ulaşması için ivme kazandıracığı sonucuna ulaşımlardır. Fonseca ve Salomaa (2020: 260-285) ise, bir bölgenin inovasyon ve girişimcilik alanlarında gelişmesi açısından üniversitenin rolünün akıllı uzmanlaşma ile ne ölçüde uyumlu olduğunu Portekiz'in Centro bölgesindeki Aveiro Üniversitesinde yürüttükleri araştırma ile ele almıştır. Bu kapsamda akıllı uzmanlaşma stratejisinin üniversitenin, bölgesel yenilik için sağlanan finansmanı, bölgesel ihtiyaçlarla doğrudan ve etkin biçimde ilişkilendirmesine katkı sağladığı ortaya koyulmuştur.

Akıllı uzmanlaşma günümüzde Kazakistan'dan (Petrenko vd., 2019) Avustralya'ya (Veldhuizen ve Coenen, 2022), Ukrayna'dan (Polishchuk vd., 2019) İskandinav bölgelerine (Asheim vd., 2017: 73-97) pek çok ülkede bölgesel kalkınmada yetkin akademik

çevrede sıklıkla tartışılmakta ve yükseköğretim alanı ile bağlantısı hızlıca kurulmaktadır. Akıllı uzmanlaşma, AB'de akıllı uzmanlaşma ile yükseköğretime buluşturan bir proje olan "Akıllı Uzmanlaşma için Yükseköğretim (*Higher Education for Smart Specialization / HESS*)" ile somutlaşmıştır. Türkiye'de ise her ne kadar başlangıcında akıllı uzmanlaşmaya resmi bir atıf söz konusu olmasa da "Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi (BKOMFİP)", akıllı uzmanlaşma ve yükseköğretim birlikteliğinin ilk uygulama örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı; akıllı uzmanlaşmayı tanıtmak, bölgesel kalkınma bağlamında anlamlandırmak ve yükseköğretim alanı ile bağlantısını ortaya koyarak Türkiye nezdinde kuramsal ve pratik yansımalarını değerlendirmektir. Akıllı uzmanlaşmanın endüstri, yenilik, araştırma ve yükseköğretim gibi birden fazla politika alanının kesişiminde yer alması, buna karşın Türkiye'de yeterince tanıtılmamış ve hakkında henüz yeterli bilgi üretilmemiş önemli bir konu olması sebebiyle bu makalenin bir tanıtım makalesi olması hedeflenmiştir. Yaratılmak istenen farkındalığın, akıllı uzmanlaşmanın bölgesel kalkınmayı tetikleyecek uygulamalara sirayet etmesinde önemli rol oynayacağı değerlendirilmektedir. Bu amaç doğrultusunda makalenin izleyen bölümlerinde; akıllı uzmanlaşma, bölgesel kalkınma ve yükseköğretime aynı potada birleştiren literatürün taranması sonucu ulaşılan öncü çalışmaların sonuçlarının derlemesi sunulmaktadır. Makalenin derleme bir çalışma olmasının ve araştırma yönteminin literatür taraması olarak belirlenmesinin sebebi, yürürlükteki uygulamaya ve uygulamanın performansına dair tespitlerden önce konu ile ilgili çerçevenin aktarılabilmesinde görülen işlevsel faydadır. Akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın yükseköğretim alanı ile buluşan yönlerine ilişkin oluşan literatürün, gelecek çalışmalara rehberlik edebileceği düşüncesi bu makalenin ardındaki ana güdüdür.

Makalenin ilk bölümünde, akıllı uzmanlaşmanın toplumsal ve iktisadi bağlamının anlaşılabilmesi amacıyla teorik arka plan anlatısına yer verilmiş, ikinci bölümünde akıllı uzmanlaşmanın tasarımı,

bir başka deyişle kavram ve uygulama bakımından içeriği incelenmiştir. Makalenin üçüncü bölümünde ise üniversitelerin bölgesel kalkınmadaki özne rolü üzerinde durularak, piyasa odaklı yükseköğretimin yansımaları niteliğindeki girişimci üniversite ve toplum üniversitesi modellerinin akıllı uzmanlaşma ile bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken, söz konusu üniversite modellerinin üniversiteye bölgesel bir aktör olarak yüklediği görevler ve kazandırdığı işlevlerin üniversite ile bölge ilişkisine ne düzeyde hitap ettiği de tartışılmıştır. Son olarak akıllı uzmanlaşmanın yükseköğretimle bağına yönelik tespitler, Türkiye’de yürütülmekte olan BKOMFİP özelinde incelenerek sonuca bağlanmıştır.

1. Akıllı Uzmanlaşmanın Kuramsal Zemini

Akıllı uzmanlaşma, mekanın öz kaynaklarına ve içsel dinamiklerine bağlı büyümeyi ögütlemekte ve ölçek olarak bölgeyi seçmektedir. Bu strateji, temel olarak, bölgesel kaynakların bölgenin piyasa koşullarıyla bütünleşmesine yarayacak biçimde geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle akıllı uzmanlaşmanın, “içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma kuramı” (İBDBKK) (*theory of endogenous regional development*) ile “yeni bölgeselleşme” (*new regionalism*) yaklaşımının temel önermelerinde köken bulduğu ve bu entelektüel birikimin devamı niteliğinde olduğu ileri sürülebilir.

1.1. İçsel Büyümeye Dayalı Bölgesel Kalkınma Kuramı ve Akıllı Uzmanlaşma

1970’lerin sonlarından itibaren fordizme dayalı birikim rejimini esnek uzmanlaşma ile ikame eden üretim sistemi, bölge düzeyinde entegrasyonu ve mekana dayalı kümelenmeyi özendirerek bölgenin yeniden inşasını beraberinde getirmiştir (Webb ve Collis, 2000). Aşağıdan yukarı kalkınma yaklaşımı ve kalkınma ölçeğinden kaynak yaratımı anlayışı, bölgesel kalkınma teorilerinin yeniden tasarlanmasına sebep olmuştur (Maillat, 1998). Bu çerçevede, bir bölgenin kendine özgü kaynaklarından nasıl zenginlik üretilebileceği sorunsalı tetiklenmiştir. Bu kapsamda İBDBKK’nin merkezine yerleştirdiği (i) firma yığılmaları (kümelenmeler), (ii) ar-ge ile yenilik kapasitesi, (iii) beşerî sermaye, akıllı

uzmanlaşmanın üzerinde yükseldiği üç bölgesel unsuru oluşturmaktadır.

1.1.1. Firma Yığılmaları (Kümelenmeler) ve Akıllı Uzmanlaşma

Michael E. Porter’a (1998: 199) göre, firma yığılmalarının günümüzdeki karşılığı olan küme, “belirli bir alanda, ortak yönler ve tamamlayıcılıklar ile birbirine bağlı işletmeler ve ilişkili kurumların coğrafi olarak yakın bir grubu” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle, kümeyi oluşturan firmaların paylaştıkları mekanda ortaya koydukları iş birliklerine bağlı olarak “bilgi yayılmaları” (*knowledge spillovers*) meydana gelmekte, bu ise hem yenilikçiliğe hem de teknoloji transferine olanak veren bir ağ görevini yerine getirmektedir. Bu ağda, üretimin her aşaması için uzmanlıkları çerçevesinde belirli ürünler üreten işletmeler bir tamamlayıcılık zincirinde dizilirler. Böylece işletmelerin sınırlı bir alanda tarihsel ve doğal biçimde bir araya gelme eğilimlerinden “sosyo-bölgesel bir varlık” ortaya çıkmaktadır (Becattini, 2017). Günümüzde İsviçre saat endüstrisinden Ontario otomotiv sektörüne, Galler otomobil ve elektronik endüstrilerinden Detroit otomotiv sektörüne kadar tüm dünyada, ‘Alfred Marshall’ın endüstri bölgeleri’ dönüşmekte, yerli endüstriler çeşitlenmekte ve artık bilgi yoğun endüstrilere dayalı kümeler gelişmektedir (Trippel ve Tödtling, 2008: 207-209). Kümelerin kamu otoriteleri, KOBİ’ler, üniversiteler gibi aktörleri bir miktatsız gibi çekebilme yetisi, akıllı uzmanlaşmanın bölgeyi dönüştürme hızına ivme katmaktadır. Nitekim akıllı uzmanlaşma, bölge halkı dâhil bölgedeki tüm aktörlerin etkin şekilde bir araya gelmesini talep etmekte; kümeler de ihtiyaç duyulan endüstriyel birlikteliği sunarak bu ekosistemin oluşumuna katkı vermektedir.

1.1.2. Ar-Ge ve Yenilik Kapasitesi ile Akıllı Uzmanlaşma

İşletmelerin üretirken teknolojik yeniliklere adapte olma becerisi toplam verimliliği artırmada büyük önem taşımaktadır. Üretim sürecinin yenilenmesi, işletmelerin ar-ge kabiliyetlerinin yüksek olmasına bağlıdır. Nitekim işletmeler ürünlerini üretirken

maliyeti kısarak değil, ürünlerin performans özelliklerini ve teknik özelliklerini çeşitlendirerek rekabet etmektedirler (Smith, 1994:10). Bu bağlamda bir ekonomide işletmelerin yenilik yapma kabiliyeti, üretkenlik ve rekabetçilikleri açısından en az organizasyon biçimleri ve ürünlerinin kalitesi kadar önemlidir (Hansen ve Winther, 2011).

Kalkınmanın itici gücü olarak kabul edilen yenilik olgusu, ulusal yenilik sistemleri ve bölgesel yenilik sistemleri olarak iki kategoride incelenmektedir. Bu kategoriler, yeniliğe ilişkin planlamanın teorik çerçevesini teşkil etmektedir. Ulusal yenilik sistemleri (Lundvall, 1992; Nelson, 1993; Cooke vd., 1997; Edquist, 1997), neticeleri makroekonomik göstergelerle ifade edilen ve ulusal ekonomilerin tek tipleştirici etkisiyle tasarlanan yenilik süreçlerini kapsamaktadır. Bölgesel yenilik sistemleri ise, yeniliğin planlanmasında bölgesel üretim özelliklerini dikkate alan yenilik sistemleridir. Morgan'a (2004) göre, tanımları birbirinden farklı olsa da ulusal yenilik sistemleri ile bölgesel yenilik sistemlerinin birbirlerinden bağımsız oldukları düşünülemez. Nitekim ulusal uzmanlaşma, genellikle ulus altı oluşumlardan kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım, aslında yeniliği başlatanın mekanın kendisinden çok, mekandaki ağ ilişkilerinin getirdiği ölçek ve kapsam avantajı olduğunu ileri sürmektedir; öyle ki, "sistemin mekansal ölçeği küçüldükçe, gözenekleri açılmaktadır" ve bu durum yerel işletmelerin yerel nitelik taşımayan aktörlerle daha çok etkileşimde bulunmalarına olanak vermektedir (Morgan, 2004).

1990'larda artan küreselleşme ile bölge, politik ekonomide rekabetçiliğin kaynağı olarak yeniden keşfedilmiştir (Scott, 1995; Cooke, 1997). Bölge, ekonomik aktörler arasında bilgi yayılmalarını artıran ve böylece yeniliği besleyen önemli bir ölçek konumuna gelmiştir. Bölge işletmeleri arasındaki yerel ilişkiler, artan bilgi yayılmalarıyla, yeniliği ve bölgesel ekonomik kalkınmayı tetiklemektedir (Fritsch ve Franke, 2004). Benzer biçimde Tekeli (2008: 155) de, bölgede yenilik sistemlerinin; "coğrafi yakınlığa dayalı yüz yüze ilişkilerin, ortaya çıkan dışsallıkların, iş birliğinin, güvenin, ticaret konusu olmayan karşılıklı bağımlılıkların, sinerjinin etkisi" sayesinde var olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda,

bölgesel yeniliğe dayalı ekonomik gelişme, bölgedeki işletme ve topluluklar arasında meydana gelen karşılıklı bağımlılıkta ve bunu temin eden tarihsel süreçte köken bulmaktadır (Becattini, 2017; Bellandi, 1989).

İtalyan bölgelerinde örnekleriyle karşılaştığı gibi, yenilikçiliği yöntem edinen rekabet, "post-fordist" bir "öğrenme ekonomisini" (*learning economy*) beraberinde getirmektedir (Asheim, 1995). Böyle bir ekonomik örgütlenmede, işletmelerin diğer işletmelerle sahip oldukları yatay iletişim kalıpları, onların öğrenme yeteneklerini geliştirmektedir (Asheim, 1995). Etkileşimde bulunan işletmelerin mekansal yakınlığı, öğrenme ağlarını uyarmaktadır. İşletmeler, mekansal birlikteliğin deneme-yanılma avantajını kullanarak "öğrenen bölgeleri" (*learning regions*) oluşturmaktadır. İşletme içinde ve işletmeler arasında esnek ve dinamik öğrenme biçimlerinin olması, yerel koşullara bağımlılığın sebep olabileceği "gelişmenin kilitlenmesi durumunun" önüne geçmektedir.

Akıllı uzmanlaşma, diğer bölgesel yenilik stratejilerinden ayrılan başarısını, endüstrilerin bölgedeki yerleşikliği ile işletmelerin kümesel öğrenme ve yenilikçilik potansiyeline borçludur (Avrupa Komisyonu, 2012). Makalenin akıllı uzmanlaşmanın tasarımına ilişkin bölümünde daha detaylı ele alındığı üzere, akıllı uzmanlaşma aşağıdan yukarı yenilik anlayışını yansıtan ve uygulama öncesinde bölgesel yenilik kapasitesinin analizinin yapılmasını teşvik eden bir yenilik stratejisidir. Bu nedenle akıllı uzmanlaşma, öğrenmenin bölge toplumu açısından katma değerini vurgulamakta, bu bağlamda öğrenme olgusunu tetikleyecek ar-ge faaliyetleri ile yenilikçi ortamı akıllı uzmanlaşma için bir ön şart olarak görmektedir.

1.1.3. Beşerî Sermaye ve Akıllı Uzmanlaşma

Kümelenebilirlik ile ar-ge ve yenilik kapasitesinin yanı sıra, yüksek kalitede eğitimle donatılmış beşerî sermaye de kalkınmada kilit güç durumuna gelmiştir (Lucas, 1988). İlgili literatürde, beşerî sermayenin yoğun olduğu şehirlerin üretkenliklerinin arttığı

(Rauch, 1993); işletmelerin rekabet üstünlüğüne sahip olmak amacıyla yüksek beşerî sermaye ile tanımlanan bölgelerde faaliyet gösterdiği (Glaeser, 2000); kalifiye iş gücü bulunan şehirlerin diğer şehirlere oranla yüksek ivmeyle büyüdükleri, bunun da nitelikli iş gücüyle öne çıkan şehirlerin iktisadi şoklara uyum becerilerinin yüksek olmasından ileri geldiği (Glaeser ve Saiz, 2003); insan sermayesi ile yığılma ekonomilerinin şehir büyümesinin ardındaki önemli güçler olduğu (Duranton ve Puga, 2014) doğrultusunda tespitler yapılmıştır.

Bölge öz kaynaklarını verimli hâle getirerek büyümeyi sağlama amacı güden akıllı uzmanlaşma stratejisi, uzmanlaşılacak faaliyetlerde ekonomik değer yaratılabilmesi açısından beşerî kaliteyi kritik görmektedir. Eğitimle, akıllı uzmanlaşma için gereken rekabetçi yetişmiş nitelikli insan gücü bölgeden sağlanmaktadır. Gennaioli ve diğerleri (2013), 1.500’ü aşkın ulus altı bölgeden ulaştıkları sonuçlar ışığında bölgedeki eğitim kapasitesinin, bölgesel kalkınmanın belirleyicisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Akıllı uzmanlaşmanın bölgesel paydaşlarından yükseköğretim kuruluşları, stratejinin sürdürülebilirliği için gereksinim duyulan insan kaynağının yetiştirilmesinde; bilgi ve beceriyle donatılmasında önemli role sahiptirler.

1.2. Yeni Bölgeselleşme Yaklaşımı ve Akıllı Uzmanlaşma

Bölgeselleşme, 1990’lardan bu yana, mekanın bütüncül olarak planlanmasını öneren eski yönetim mekanizmalarından uzaklaşmıştır. Geleneksel yaklaşım çerçevesinde bölge, “yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus-devlet dışına kapalı, ulus-devlet denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim” iken; küreselleşmeyle “ilişki ağı ile belirlenen, mekansal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birim haline gelmiştir” (Avaner, 2005:243). Yeni bölgeselleşme yaklaşımı, bölge tanımındaki bu dönüşümün düşünsel ürünüdür. Bu yaklaşım, bölgelerin belirlenmesini devletin yetkesinden alarak değişen uluslararası piyasa ve kıta rejimlerine bırakmaktadır (Keating,

1998a: 72). Yeni bölgeselleşme yaklaşımı ile bölgesel kalkınma politikası refah temelli olmaktan çıkarak sürdürülebilirliğe odaklı ve bağımsız bir yenilik politikasına evrilmektedir (Shone ve Memon, 2008).

Yeni bölgeselleşmenin üzerine oturduğu, Keating’in (1998b) “işlevsel bölge” kavramına göre bölgelerin elindeki planlama yetkisi, onların iktisadi bakımdan önemli bir müdahale düzeyi olarak kabul görmelerini kolaylaştırmaktadır. AB’nin, şehir ve bölgelerini dönüşen küresel ortama uygun biçimde yeniden yapılandırırken işlev kazandırdığı “lider bölgeler”, “yıldız şehirler” gibi rekabetçi kavramlar, yeni bölgeselleşme yaklaşımının bir diğer yansımasıdır. Hedeflenen şehir ve bölge tasarımları, haritalama yöntemlerinden yararlanılarak “Interreg Avrupa Programı” (Interreg Europe, 2020) ve “Avrupa Alansal Gelişme Perspektifi” (*European Spatial Development Perspective-ESDP*) (Avrupa Komisyonu, 1999) kapsamında ele alınmıştır. Bu programlarla amaçlanan, Avrupada yerel yönetimlere politika formülasyonlarını iyileştirmek açısından yardımcı olmak ve kamu yatırımlarını yenilikçi uygulamalarla yöneterek bunların sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktır (Interreg Europe, 2020).

Türkiye’de de bölge ölçeğinde ekonomik programın hayata geçirilmesi açısından kurumsal kapasitenin inşasına öncelik verilmiştir. “AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi”nde Türkiye’ye ilişkin bölümde;

“Bölgesel Ekonomik Alan oluşturulması daha fazla rekabeti beraberinde getirmekte; ölçek ekonomileri ve verimlilik artışlarına imkân tanımaktadır. ... AB kuralları ve standartlarına dayalı piyasa bütünleşmesi, yeni değer zincirlerinin geliştirilmesi ve AB’den gelenler de dâhil olmak üzere doğrudan yabancı yatırımlar bakımından bölgenin cazibesinin artırılması için fırsatların oluşmasına yardımcı olacaktır.” (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019)

ifadelerine rastlanmaktadır. Bu kapsamda bölgesel ekonomik alan inşasının, bölgelerin rekabet eden ekonomik birimler şeklinde yapılanmalarına ve piyasayla bütünleşmelerine katkı sağlayacağını değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de, yatırımlar açısından bölgelerin çekiciliğinin artırılması amacıyla bölgelerin iç dinamikleri

dikkate alınarak; kalkınma ajansları, serbest bölgeler, endüstriyel kümelenmeler, cazibe merkezleri, organize sanayi bölgeleri gibi yapılar ön plana çıkarılmış ve bölgesel bağımlılık ağlarına dayalı öğrenen bölge anlayışı benimsenmiştir. Yeni bölgeselleşme yaklaşımıyla teorik zemine oturan bu anlayış, akıllı uzmanlaşmanın bölgelere özgü iktisadi faaliyetlerde odaklanmayı ve paydaşlar arasında etkileşimi teşvik eden yönüyle örtüşmektedir. Akıllı uzmanlaşma, kalkınma ölçeği olarak bölgeyi tercih etmesi; bölge öz kaynaklarından faydalanması; iktisadi faaliyetlerde bölgeler arasında “tematik farklılaşmayı” özendirilmesi; “aşağıdan yukarı karar verme süreçleriyle” donatılmış, “sürdürülebilirlik esaslı” yerel iş birliği ağlarının işlevselliğini ön plana çıkarması ve “rekabetçiliği” vurgulaması boyutlarıyla yeni bölgeselleşmenin öncüllerini desteklemektedir.

2. Akıllı Uzmanlaşmanın Tasarımı

Akıllı uzmanlaşmanın politika tasarımı, AB'nin çeşitli bölgelerinde tematik farklılaşmaya dayalı bağlama özel uygulamaları olanaklı kılmıştır. Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan “Akıllı Uzmanlaşma için Araştırma ve Yenilik Stratejileri” (*Research and Development Strategies for Smart Specialization-RIS3*); her bölgenin karşılaştırmalı üstünlüklerini, rekabetçi taraflarını ve büyüme potansiyelini esas almakta; teknoloji tabanlı yeniliği destekleyerek bölge ölçeğinde gelişme potansiyeli taşıyan faaliyetlere yönelik araştırmayı ve yatırımı özendirmeyi amaçlamaktadır. Akıllı uzmanlaşma bu yönden, politika yapımcıların hangi teknoloji veya faaliyetlerin destekleneceği konusunda tercihte bulunma ihtiyacını vurgulamaktadır (Healy, 2016).

Akıllı uzmanlaşma, yenilik politikasında ileri teknoloji fetişizmine dayalı yatay yenilik anlayışını ifade eden “her şeye uyan tek boyut” (*one-size-fits-all*) yaklaşımını terk ederek dikey yenilik anlayışını benimsemektedir. Diğer bölgesel yenilik stratejilerinde bütçe yüküne oranla uygulama sonuçlarının beklentiyi karşılamaması, akıllı uzmanlaşmanın tasarlanmasında etkili olmuştur. Akıllı uzmanlaşmanın daha önceki bölgesel yenilik stratejilerinden ayrılan yönleri, bahse konu stratejilerin niçin yetersiz kaldıklarını

gerekleştirmektedir. Bahse konu bölgesel yenilik stratejileri, uluslararası veya bölge aşırı perspektiften yoksun, yalıtılmış stratejiler olarak “yukarıdan aşağı” bir yaklaşımla tasarlandıkları için Avrupa Komisyonu tarafından eleştirilmektedir. Komisyonun stratejilere yönelik eleştirileri; bölgelerin geniş analizinin yapılmaması ve bölgesel önceliklerin tanımlanmaması nedeniyle bu stratejilerin bölgenin ekonomik yapısıyla uyumlu olmadığı; yerel bağlamdan azade biçimde performansı yüksek olan bölgelerin taklit edildiği yönündedir. Diğer taraftan, ar-ge faaliyetlerinde kamu sektörünün yoğun etkisinin görüldüğü, bölgeler arası pratik iş birliklerinin kurulamadığı, kamu yatırımlarının verimli, etkin ve sinerjik kullanımının teşvik edilemediği tartışılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2012). Bu çerçevede akıllı uzmanlaşmada, tek tip(çi) yenilik politikasından vazgeçilmektedir. Akıllı uzmanlaşma, büyümek ve zenginliğe ulaşmak amacıyla geçmiş coğrafi birikimden ders çıkarmaya odaklanmakta, yöntemsel olarak sınırlı sayıdaki beşerî ve finansal kaynağı bölge için rekabetçi görülen sınırlı sayıdaki alana özgülemektedir (Avrupa Komisyonu, 2012).

Akıllı uzmanlaşmada uygulama başarısı, akıllı uzmanlaşma stratejisinin tasarımına önemli ölçüde bağlı olup stratejinin temel prensipleri, gerçekleşme basamakları ve kavram seti uygulayıcıyı bilgilendirmektedir. Yenilik fırsatlarının bölgesel aktörlerce analiz edildiği “girişimci keşif süreci” (*entrepreneurial discovery process*), akıllı uzmanlaşmanın merkezinde yer almaktadır. Sadece yeniliğin icadını değil, bunun yanı sıra yenilik fikirlerinin çeşitlendirilmesini de kapsayan keşif sürecinde, bölgede gelişme potansiyeli bulunan konular ve faaliyetler girişimciler tarafından tanımlanarak önceliklendirilmektedir (Foray, 2014). Burada önceliklendirme, kaynak dağıtım kararları ile ilişkilidir. Bir bölgenin ar-ge ve yenilik alanlarında eldeki kaynaklarla en iyi şekilde hangi faaliyetleri hayata geçirebileceğini açığa çıkarmayı amaçlayan keşif süreci, genellikle deneme ve yanılma yöntemiyle gerçekleşir. Girişimci keşif kapsamında; bölgelerde yayınlar ve alıntılar, ar-ge yatırımları, patent başvuruları gibi kriterlerden hareketle bilimsel ve teknolojik uzmanlık analiz edilmekte,

bu yapılırken bölgesel profillemeye çalışmaları, uzman değerlendirmeleri ile odaklı anket ve araştırmalar kullanılmakta ve derinlemesine vaka çalışmaları yürütülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012).

“Öğrenme” (*learning*), girişimci keşfin toplumsal değeri olarak görülmektedir (Foray, 2014). Keşifler, bölgesel iktisadi aktörlere “öğrenme yayılmalarını” (*learning spillovers*) gerçekleştirecekleri zemini sağlarlar. Akıllı uzmanlaşmanın girişimci keşif süreci, öğrenme temelinde genişlemektedir. İtalya’da Emilia Romagna, ABD Kaliforniya’da Silikon Vadisi ve Almanya’da Baden-Württemberg, “öğrenen bölgeler” olarak gösterilmektedir (Cooke ve Morgan, 1999).

Girişimci keşif sürecinde sektörler yerine faaliyetler önceliklendirilmektedir. Bu faaliyetler bir bölgede; (i) mevcut faaliyetlerle ilintili başka bir faaliyete geçiş (*transition*), (ii) geleneksel bir faaliyette modernizasyon (*modernisation*), (iii) var olan faaliyetlerin yanına yenilerini ekleyerek faaliyetlerde çeşitlendirme (*diversification*) veya (iv) eskilerle ilintili olmayan yeni bir faaliyet alanının oluşturulması (*radical foundation*) biçimlerinde gerçekleşerek bölge ekonomisine yapısal değişim getirmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012). Yeni faaliyetlerin tanımlanmasında ortak amaç, dağınık durumdaki bölgesel iktisadi birikimi bütünleştirip katma değerli hâle getirebilmektir. Avrupa Komisyonunun *RIS3* Rehberinde (Avrupa Komisyonu, 2012), Avrupa bölgelerindeki başarılı akıllı uzmanlaşma uygulamalarına yer verilmektedir. Bu kapsamda, Avusturya’da mekanik ve optik mühendisliği alanlarındaki girişimci yetkinliklerinin tıbbi teknolojilere yansımaları, mevcut faaliyetlerle ilintili başka bir faaliyete geçişe örnek olarak değerlendirilmekte; Finlandiya’da kağıt ve kağıt hamuru endüstrisinin nanoteknolojiden faydalanarak uygulama geliştirmesi ise modernizasyona örnek gösterilmektedir. Bu yapılırken, mevcut faaliyetlerin kalitesini ve verimliliğini artırmaya yönelik olarak “etkinleştirici anahtar teknolojiler” (*key enabling technologies*) geliştirilmektedir. Gelecek yıllarda pek çok mal ve hizmetin; “yarı iletkenler, fotonikler, nanoteknoloji” gibi “etkinleştirici anahtar teknolojiler” tarafından yönlendirileceği hesaba katılmaktadır.

Akıllı uzmanlaşmanın en önemli aşaması olan yeni faaliyetlerin keşfi süreci, “kritik kütle” (*critical mass*) elde etmek olarak isimlendirilmekte; kritik kütle elde edilebilmesi ise “[Avrupa] bölgelerin[in] niş faaliyetlerde uzmanlaşmasına” bağlanmaktadır (Grillitsch, 2016). Başka bir deyişle kritik kütle, bölgenin öne çıkan ve iktisadi değer yaratacağı düşünülen niş faaliyetlerinin tanımlanmasıdır. Bu kapsamda endüstrinin “bölgesel yerleşikliği” (*regional embeddedness*) ilkesine başvurulmaktadır. Endüstrinin bölgesel yerleşikliği; bölgenin sosyoekonomik şartlarıyla uyumlu olan, eğitilmiş yerel iş gücüne dayanan ve diğer bölgesel paydaşlarla iş birliği geçmişine sahip endüstrilerin varlığını ifade etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012). Bu özelliklere sahip olmayan endüstrilerin başarı olasılığı düşük görülmektedir. Bu sebeple, girişimci keşif sürecinde en önemli kıstaslardan biri, keşfedilen faaliyetlerin bölgesel yerleşiklik özelliğini sağlaması ve bölgesel bağlamla uyumlu olmasıdır.

Öte yandan, sadece endüstrinin bölgesel yerleşikliğine odaklanan bir bölgesel araştırma ve yenilik stratejisinin, değişen iktisadi şartlara karşı kırılabilirliğinin artabileceği değerlendirilerek, ikinci bir ilke daha formüle edilmiştir (McCann ve Ortega-Argilés, 2015). Akıllı uzmanlaşma, çeşitliliği özendirilen bir stratejidir; buna göre bölgeler birden çok alanda akıllı uzmanlaşabilir. Fakat bu çeşitlilik, yerel aktörlerin tecrübe ve birikimleri göz önünde bulundurulmadan, yukarıdan aşağı yaklaşımla kurgulanan politikalarla sağlanmamalı ve “bölge özellikleriyle ilgili” olmalıdır. Nitekim, “Bölgeler kendi endüstrileri ile ilgili olan endüstrilere doğru dallanırlar” (Neffke vd., 2011). Bu sebeple, akıllı uzmanlaşmanın çekirdeğini oluşturan girişimci keşif sürecinin başlıca özelliklerinden biri de “ilgili çeşitlilik” (*related variety*) olarak ifade edilmiştir (Foray, 2014). Bu çerçevede akıllı uzmanlaşmanın sadece yerleşiklik ilkesi uyarınca tasarlanmaması; birbiriyle bağlantılı olan bölgelerde, yerel bağımlılığın artmasından kaynaklanabilecek dışsal şokların bölgeye verebileceği muhtemel zararın önüne geçilmesi amacıyla, teknolojilerin çeşitlendirilmesi, bunun ise “ilgili teknolojilerin çeşitlendirilmesi” (*diversification of related technologies*) ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilmesi akıllı

değerlendirilmiştir (McCann ve Ortega-Argilés, 2015). Böylelikle, var olan bilgi ve kapasiteden beslenen bölgesel varlıkların, “birbirleriyle ilgili teknolojiler arasında kolaylıkla geçiş yapabileceği” öngörülmüştür (McCann ve Ortega-Argilés, 2015). Bu sayede, yenilikçi teknik ve süreçleri içerecek şekilde, ilgili alanlarda çeşitlendirmeyi ifade eden “uzmanlaşmış çeşitlendirme” (*specialized diversification*) anlayışı benimsenmiştir (Neffke vd., 2011; McCann ve Ortega-Argilés, 2015; Boschma vd., 2016).

Akıllı uzmanlaşma, 2014-2020 yıllarını kapsayan AB Uyum Politikasının temel reform önerilerinin amaçlarıyla uyumlaştırılmıştır. Hatta, AB Uyum Politikasında akıllı uzmanlaşma, “uygulama öncesi koşul” (*ex-ante conditionality*) olarak görülmektedir. Bunun anlamı, üye ülkelerin ve bölgelerinin, öngörülen yenilik ölçütleri uyarınca yapısal fonlardan faydalanmak üzere AB'nin mali desteğini almadan önce gelişmiş bir mekansal yenilik stratejisine sahip olması gerektiğidir.

Akıllı uzmanlaşma stratejisinin başarıyla uygulanabilmesi, bölgelerde girişimci keşif sürecinin etkinliğini yükseltecek düzeyde “kurumsal çeşitliliğin” ve paydaşlar arasında bilgi değişimi ve etkileşimli öğrenme süreçlerinin eşgüdümünü kolaylaştıracak düzeyde “kurumsal bütünleşmenin” varlığı ile mümkündür (Grillitsch, 2016). Yönetişimle kurumsal bütünleşmenin sağlanması, dış faktörlere karşı “bölgesel uyum ve dayanıklılık kapasitesini” pekiştirmek açısından önemlidir (Deniz, 2019: 64). Akıllı uzmanlaşmanın; kamu, özel ve sivil toplum kesimlerinden meydana gelen bölgesel aktörlerin kendi aralarında ve bu aktörlerle merkezi yönetim arasında gerçekleşen çok katmanlı bir ilişki ağının neticesinde varlık bulması, stratejinin eşgüdümleme aracı olarak yönetişimi hayati kılmıştır.

3. Akıllı Uzmanlaşmada Üniversitelerin İşlevselliği

Yükseköğretimin işlevleri, 1970'lerden itibaren fordizmdaki çözülme ve post-fordizme geçişle başlayan büyük sosyoekonomik dönüşümün gereği olarak yeniden uyarlanmıştır. Bu dönemde, geleneksel öğretim ve araştırma misyonlarının yanı sıra piyasa

odaklı üçüncü rol ile tanımlanan üniversite, “üçüncü kuşak üniversite” olarak adlandırılmıştır.

Duby (2011: 241-247), üniversitenin üçüncü misyonunu; “bilgi aktarmak (öğretim)” ve “bilgi üretmek (temel araştırma)” misyonlarının ardından “bilgiyi paylaşmak (ekonomik, endüstriyel ve sosyal ihtiyaçlara uygulanacak araştırma)” olarak tanımlamakta; bilgi paylaşımını, bilgi üreticisi olan üniversitelerle yenilik üreticisi olan sanayinin kesişim kümesinde görmektedir. Bilgi toplumunda üniversitelerin sosyoekonomik kalkınmada kilit rol edinmesi, yükseköğretimin geleneksel fonksiyonlarını çok paydaşlı kalkınma sürecine doğru genişletmiştir (Pinheiro vd., 2015). Yükseköğretimin piyasa odaklı üçüncü misyonu doğrultusunda yeniden yapılandırılan üniversite ve bölge ilişkileri, bu misyonun gerçekleşme şekline göre “girişimci üniversite” ve “toplum üniversitesi” kavramlarının doğmasına sebep olmuştur.

3.1. Girişimci Üniversite Modeli ve Akıllı Uzmanlaşma

“Girişimci üniversite” (*entrepreneurial university*), üniversitenin piyasa açısından değer yaratacak faaliyetlerde bulunarak edindiği biçim olarak tanımlanabilir. 1980'lerde baş gösteren neoliberal politikalarla piyasaya ürün, hizmet ve yenilik buluşları sunmaya odaklanan üniversiteler, adeta bir işletme gibi kâr güdümlü faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Araştırmaların bilimsel çıktılarında çok ekonomik faydasının önemsendiği bu dönemde, üniversite etkinliklerinin temel motivasyonu, buluşun bir girişime dönüşme potansiyeli olmuştur. Bu bağlamda girişimcilik özelliği, işletmelerin yanı sıra üniversitelere de atfedilmiştir.

Pinheiro ve diğerleri tarafından 2015 yılında yapılan çalışmada, girişimci üniversitelerin, “çevrelerindeki topluluklardan yalıtılmış ve ayrılmış adalar olarak görülmediklerini”; aksine “faaliyetleriyle dış aktörlerin ihtiyaçları ve beklentileri arasında köprü kurmak için iç mekanizmalar geliştiren yapılar olduklarını” ifade edilmektedir (Pinheiro vd., 2015). Girişimci üniversite, akademik öğretim hedeflerinin yeniden formüle edilmesinin yanı sıra, üniversitede

üretilebilir bilginin iktisadi ve toplumsal faydaya dönüştürülmesine de odaklanan stratejik yön üretme becerisine sahiptir (Etzkowitz, 2003). Üniversiteyle endüstri arasındaki ilişkilerin başarısı, bu iki kurumsal yapının birbirini tamamlayıcılık derecesine bağlanmaktadır (Basant ve Chandra, 2011: 211).

Öğretim ve araştırmaya ek olarak piyasa odaklı üçüncü misyonu da yüklenen girişimci üniversiteler, ulusal ve bölgesel ekonomik performansını artırmayı hedeflemekle birlikte, kendi mali imkanlarını geliştirmek için de girişimci faaliyetler sürdürmektedirler (Etzkowitz vd., 2000: 313). Üçüncü misyon, “girişimci üniversitelerin daha fazla teknoloji transferi, daha fazla patent alma, görünür istihdam ve ticari çıktı sağlama” gibi belirli görevleri yerine getirerek kendilerini “ekonomik kurumlara dönüştürme” olgusunu ifade etmektedir (Srinivas ve Viljamaa, 2008). Avrupa, ABD, Japonya ve gitgide Çin’de araştırmanın ticarileştirilmesine yönelik eğilim, “hükümetlerin üniversite bütçelerine verdikleri katkıyı kısımları ve üniversitelerden, bilgi transferi; üniversite şirketlerindeki öz sermaye hisseleri ve araştırma ürünlerinden gelirlerine destek yapmalarını istemeleri” nedeniyle daha fazla ivme kazanmıştır (Yusuf, 2011: 10). Bu çerçevede girişimci üniversite, mali durumunu kendi kaynaklarının yanı sıra kamusal ve özel kaynaklarla çeşitlendirerek dışarıya bilgi ve teknoloji transferinde bulunmakta; endüstriyle güçlü ar-ge ve danışmanlık bağları kurmakta ve “yaşam boyu öğrenme” olgusunu geliştirmektedir (OECD, 2001). Girişimci üniversitenin en çarpıcı ve yaygın yansıması, Türkiye’de yasal altyapısı 2001’de düzenlenmiş olan, teknoloji geliştirme bölgeleridir. Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte teknokent, teknopol, teknopark, araştırma parkı, bilim parkı veya bilim kenti gibi adlar alan bu bölgeler, üniversite-endüstri iş birliğini sağlamaya dönük kilit işyerleri görevini yerine getirmektedirler.

Wu (2011: 177), “embriyonik” olarak tanımladığı üniversite buluşlarının başarılı biçimde ticarileştirilmesinde akademisyenlerin aktif çalışmasının önem taşıdığını ifade eder. Ona göre, akademisyenler buluş yapmanın ilerisine geçmeli, buluşun ekonomik verimliliği için işletmelerle yoğun

çalışmalı ve başka buluşların önünü açmalıdır. Öte yandan, üniversite-endüstri iş birliklerinde “bilgi ve teknoloji transferi sürecinde kültür çatışması, bürokratik katılıklar, kötü tasarlanmış ödül sistemleri ve verimsiz yönetilen teknoloji transfer ofisleri” gibi önemli bariyerler bulunduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (Siegel vd., 2003). Gelişen bölgelerdeki üniversitelerin yerel endüstriyle iş birliği güçleşebilmekte, ekonomik durumu kötüleşen bölgelerdeki üniversitelerde bilgi akışı ve mezun göçü daha dinamik bölgelere doğru olabilmektedir (Wright, 2011: 152).

Girişimci üniversite modeli, bölge endüstrisine bilgi ve teknoloji transferinde bulunması yönüyle görece jenerik ar-ge faaliyetleri ile eşleşmektedir (Tekoğlu, 2022: 78). Girişimci üniversitenin ortaya çıkışı, akıllı uzmanlaşma kavramının formüle edilmesinden daha eski bir tarihe, üniversitelerce piyasa odaklı üçüncü misyonun ilk defa benimsendiği 1980’li yıllara uzanmaktadır. Girişimci üniversitenin ar-ge’ye ve yeniliğe ağırlık vermesi, buna paralel biçimde bilgi ve teknoloji transferi yöntemiyle endüstriyel iş birliklerine yönelmesi, akıllı uzmanlaşma stratejisinin bölgesel kalkınma amacına yönelik araçlarıyla eşleşse de; akıllı uzmanlaşma, felsefe ve kurgusu itibarıyla girişimci üniversiteden fazlasına gereksinim duymaktadır (Tekoğlu, 2022: 63). Zira bölge içi üniversite-endüstri ilişkilerini genel akademik çıktılarla destekleyen girişimci üniversite, akıllı uzmanlaşmanın bilginin endüstriyel olmayan faaliyetleri de içerecek biçimde bölge tabanına yayılması ve uygulamaya yansıtılması talebi bakımından yetersiz görülmektedir.

3.2. Toplum Üniversitesi Modeli ve Akıllı Uzmanlaşma

Girişimci üniversite modelinin etkinliği; yenilik, gayrisafi yurt içi hasıla ve istihdam yaratma bakımından beklenen çıktıları üretmediği ve yerel toplumla sinerjik biçimde bütünleşemediği için sorgulanmıştır (Riviezzo vd., 2018: 62). Bu sorgulama, yükseköğretimin üç misyonunu da bulunduğu yerdeki toplum üyelerini içerecek şekilde yerine getirmesine ve faaliyetlerini topluma hizmet bilinci ile düzenlemesine dayanan “toplum üniversitesi” (*civic university*) modelini beraberinde getirmiştir.

Başka bir deyişle, endüstriye bilgi ve teknoloji transfer eden girişimci üniversitelerin bu fonksiyonuna, bölge halkıyla beraber kalkınma kapasitesini ve imkanlarını keşfetme ve değerlendirme fonksiyonu eklenerek “toplum üniversitesi” meydana gelmiştir. Goddard ve diğerlerine göre toplum üniversitesi şöyle tanımlanmaktadır:

“Toplum üniversitesi ... parçası olduğu topluma fırsatlar sunan üniversitedir. Parçalı değil, çevresiyle bir bütün olarak birleşir; diğer üniversite ve kolejlerle ortaktır; parçası olduğu bölgeye tam olarak katılmasını sağlayacak şekilde yönetilir. Küresel ölçekte faaliyet gösterirken konumunun; kimliğini oluşturmasına, öğrenciler, iş dünyası ve kamu kurumlarını içerecek biçimde büyümesine ve başkalarına yardım etmesine katkıda bulunduğunu fark eder.” (Goddard vd., 2016: 5)

Bu yaklaşıma göre öğretimde öğrenci çıktılarını, araştırmada mükemmelliği ve endüstriyle iş birliğinde işletmelerin katılımını birbirinden bağımsız amaçlar olarak gören, bunun yanı sıra öğretim ve araştırma dışındaki faaliyetleri üçüncü işlev olarak kabul edip bunlarla ilişkili belirli hedefler olmadıkça ilgilenmeyen girişimci üniversiteye kıyasla toplum üniversitesi daha bütünleştiricidir (Goddard vd., 2016). Öyle ki, üniversitenin müfredatının ve araştırma stratejisinin, araştırmacı ve akademisyenleri topluma karşı sorumlulukları olduğunu anlamalarını teşvik edecek biçimde geliştirilmesi gibi yöntemlerle yükseköğretimin toplumsal boyutlarının da oluşturulması önerilmektedir (McIlrath ve MacLabhrainn, 2007: 32). Bu çerçevede bölgesel öğrenme ağları; “daha fazla bilgi akışına, karşılıklı öğrenmeye ve işletmeler, kamu kurumları ile eğitim kuruluşlarında ölçek ekonomilerine” olarak tanıyabilecektir (Soete, 2011: 31).

Toplum üniversitesi modeli, bölgedeki iktisadi potansiyeli fırsat haline getirmek için bölge halkıyla ortaklıklar kuran ve bu yolla sosyal öğrenmeye katkı sağlayan bir üniversite modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum üniversitesi modeli, girişimci üniversite modelinin kurduğu doğrusal ilişkilerin aksine; bölgede ağ yönetişimini harekete geçiren, çok paydaşlı ilişkiler sayesinde mekansal tabana nüfuz etmeyi amaçlayan bir üniversite biçimini ifade eder. Zira üniversitelerin işletmelerden daha kalıcı,

bu nedenle de kalkınma açısından daha güvenli olmaları, onları yalnızca bilgi ve teknoloji transfer eden kurumlar olmaktan kurtarıp giderek bölgesel zenginliğin yaratımında ana özne konumuna getirmiştir. Bilginin, girişimci üniversite modelinde görülmeyen şekilde, etkileşimli bölgesel öğrenme ağları içinde üretilip yayılması, yenilik ortamını desteklemektedir.

Üniversitelerin endüstriyle ilişki kurmaları, bölgesel kalkınmaya önemli katkı vermekte olup (Goddard ve Chatterton, 1999) üniversite-endüstri ilişkilerinde coğrafyanın etkisine dair pek çok araştırma bulunmaktadır (Mansfield ve Lee, 1996; Breschi ve Lissoni, 2001; Abramovsky vd., 2007). Şöhreti ulusal sınırları aşan yerel üniversiteler, “bilgiye dayalı bir ekonomiye doğru bölgesel yeniden yapılanmada doğal ve önemli düğümler” olarak görülmektedir (Braunerhjelm, 2008). Fukugawa (2013), üniversitelerle araştırma iş birlikleri kuran teknoloji temelli küçük işletmelerden yerel bağlara sahip olanların, ar-ge personeli niteliğini geliştirmek bakımından büyük avantajı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, üniversite ve işletme arasındaki coğrafi yakınlığın, bu iki yapı arasındaki yenilik süreçlerinin başarı oranına yansımaları da birçok araştırmada ele alınmıştır (Feldman, 1994; Bathelt vd., 2004; Storper ve Venables, 2004; Petruzzelli, 2011). Örneğin, Laursen ve diğerleri (2011) çalışmalarında, Birleşik Krallık'ta üniversite ve endüstri ilişkisinde önemli bir etmenin, bunların aralarındaki coğrafi yakınlık olduğunu bulmuşlardır. Nitekim coğrafi yakınlık, bilgi ve teknoloji paylaşım hızını artıran ağ tipi kümelenmeler aracılığıyla yeni bilgi üretimini ve yeni teknolojik gelişmeleri desteklemektedir.

Özellikle 2008 küresel ekonomik krizini takip eden dönemde AB'de üniversitelere atfedilen kalkınmacı misyon, bölgesel politika kapsamında oluşturulan akıllı uzmanlaşma stratejisinin taşıyıcısı niteliğindedir. Ortaya çıkan “bölgesel kalkınma gündemi”, öteden beri buldukları yerlerin toplumsal ve kültürel gelişimini sağlayan yükseköğretim kurumları için, öğretim ve araştırma rollerine ek olarak, “resmi olarak kabul edilen bir üçüncü rol” haline gelmiştir (Chatterton ve Goddard, 2000). Avrupa Komisyonu

tarafından oluşturulan Akıllı Uzmanlaşma Platformu tarafından üniversitelerin akıllı uzmanlaşma kapsamındaki bölgesel katkıları; “iş yeniliği, insan kaynağı ve topluluk geliştirme ile bölgenin kurumsal kapasitesini artırma” olarak değerlendirilmektedir (Markkula ve Kune, 2015). Yeni fırsat alanlarının keşfi, üniversiteler; özel araştırma enstitüleri veya diğer bölgelerde faaliyet gösteren uzman araştırma gruplarında var olan bilimsel ve teknolojik bilgiyle yerel bilgi tabanını bütünleştirmek açısından katkı sağlamaktadır (Varga vd., 2020). Bölge toplumunun da yenilik sürecine dâhil edilmesini öneren toplum üniversitesi modeli, akıllı uzmanlaşmayı daha odaklı duruma getirmektedir. Bu sayede üniversitenin, toplumun en kritik sosyal, medeni, ahlaki ve ekonomik sorunlarına cevap verebileceği, ayrıca ortak iyiliğe ve toplum inşasına katkı sunabileceği ifade edilmektedir (D’Agostino, 2008). Bu doğrultuda yükseköğretim politikasının hem içeriği hem de ilgili yerel aktörleri yeniden belirlenmekte; bu durum üniversite projelerinin toplumsal bir düzleme taşınmasını ve toplum tabanına yayılmasını sağlamaktadır.

3.3. Bölgesel Kalkınmada Yeniliğin Öznesi Olarak Akıllı Uzmanlaşan Üniversiteler

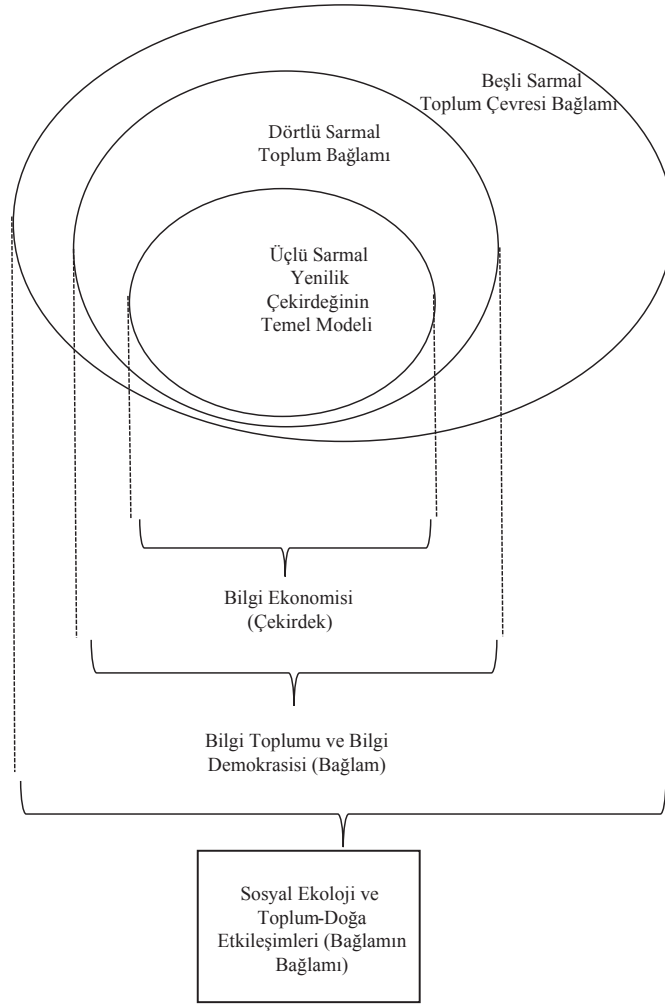
Üniversiteyi bir aktör olarak içeren yönetim modellerinden üçlü sarmal model; bölgede yeniliğin başlatıcısı olan üniversiteleri, kamu kurumlarını ve işletmeleri kapsayan çekirdek modeli oluşturur. Dörtlü sarmal model ise üçlü sarmal modeldeki aktörleri bir bağlama yerleştirir. Bu bağlam, “bilgi ekonomisi” olgusundan, bilginin toplum tabanına yayıldığını gösteren “bilgi toplumu” olgusuna geçişi tanımlamaktadır. Öte yandan beşli sarmal model, bu tasarımı daha ileri taşıyarak bilgi toplumunu, yeniliği kalıcı ve sürdürülebilir kılacak çevreyle buluşturur. Bu modele göre, bilgi toplumu açık bir sistem olarak kabul edilmekte ve toplumda yeniliğin yayılmasına etki eden çevresel faktörler hesaba katılmaktadır. “Açık Yenilik” (*Open Innovation*) kavramıyla eşleşen beşli sarmal aynı zamanda içinde bulunan Endüstri 4.0 çağında ihtiyaç duyulan toplumsal ve ekonomik boyutları kapsayan sosyolojik dönüşümü vurgulamaktadır (Arvaniti vd., 2022).

Bölgesel kalkınmaya yönelik yönetim modellerine Şekil 1’de yer verilmektedir. Üçlü sarmal modele, “medya ve kültür temelli bir sivil toplum” eklenerek dörtlü sarmal model oluşur (Carayannis ve Campbell, 2009). Bu açıdan dörtlü sarmal model, üçlü sarmal modelin bir türevidir. Üçlü sarmal modelde aktörler arasındaki ilişkilerin bölgesel yenilik sisteminin kurgusuna yansımaları yukarıdan aşağı bir politika tasarımı izlenimi verirken, dörtlü sarmal modelde bölgesel yenilik sistemlerine ilişkin politikalar aşağıdan yukarı bakış açısıyla uygulayıcı tabanına yayılmıştır (Carayannis ve Rakhmatullin, 2014). Dörtlü sarmal model aynı anda dört sektörel perspektifi; “yukarıdan aşağı bakış açısıyla hükümet, üniversite, endüstri; aşağıdan yukarı bakış açısıyla sivil toplumu” içeren bir “mimari yenilik planı” olarak hizmet etmektedir (Carayannis ve Rakhmatullin, 2014). Arnkil ve diğerlerine göre,

“Dörtlü sarmal tipi yenilik faaliyeti, üçlü sarmal modele göre çok daha fazla sayıda yenilik sağlar. Üçlü sarmal tipi yenilik faaliyeti, en son teknoloji ve araştırma bilgisine dayanan yüksek teknoloji yenilik üretmeye odaklanmaktadır. Bu nedenle, üçlü sarmal modelin bilim temelli yüksek teknoloji şirketleri için diğer işletmelerden daha uygun olduğu düşünülmektedir. Dörtlü sarmal tipi yenilik faaliyeti ise, bunun yerine, başka tür yenilikler üretmeye ve mevcut teknoloji ile araştırma bilgilerini ve kullanıcı bilgilerini de uygulamaya odaklanmaktadır. KOBİ’ler için dörtlü, kullanıcı odaklı yenilik faaliyetlerindeki artış, yenilik faaliyetine katılmak için yeni olasılıklar açabilir.” Arnkil vd., 2010: 16)

Yeniliğin kullanıcı ihtiyaçları çerçevesinde biçimlendirilerek gerçekleştirilmesi bakımından sivil toplumun sürece katılması önem taşımaktadır. Sivil toplumu oluşturan bireyler, hükümet; endüstri ve üniversitede kendileri gibi düşünenleri tamamlar niteliktedirler. Üniversiteyi içeren yönetim modellerinden dörtlü sarmal modelin, toplum üniversitesine karşılık geldiği öne sürülebilir.

Akıllı uzmanlaşmanın gereksinim duyduğu bilgi ekosistemi toplum üniversitesi modeli tarafından sağlanmaktadır. Nitekim Avrupa Komisyonu tarafından uygulanan 2016 tarihli HESS projesi, toplum üniversitesi modelinin yarattığı faydayı onaylar niteliktedir. Akıllı uzmanlaşma kapsamında yükseköğretim kuruluşlarının üçüncü misyonları

Şekil 1. Üçlü Sarmal Modelden Dörtlü ve Beşli Sarmal Modellerine Geçiş
(Kaynak: Carayannis ve Rakhmatullin (2014)'den aktaran Tekoğlu, 2022: 70)

sebebiyle bölgesel bağlamdan önemli ölçüde etkilenmeleri, yükseköğretimde mekansal bir yaklaşımın benimsenmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede HESS projesinin, “bölgesel yetkililerin yükseköğretim kuruluşları ile daha geniş bilgi alışverişi faaliyetlerine dayanan daha güçlü ortaklıklar kurması gerektiği” fikriyle başlatıldığı ileri sürülmektedir (Edwards ve Palladino, 2018: 4). Bu proje kapsamında, Kuzey Doğu Romanya, Navarra, Centre Val de Loire, Puglia ve Severen Tsentralen (Kuzey Orta Bulgaristan) gibi Avrupa bölgelerinde eylem araştırmaları yapılmıştır. Bu süreçte üniversiteler rol ve sorumlulukları üzerine yeniden düşünmekte ve “bilginin kampüs duvarlarının ötesinde öğrenilmesi ve birlikte üretilmesiyle” uğraşmaktadırlar (Castellanelli vd., 2019).

4. Türkiye’de Akıllı Uzmanlaşmada

Yükseköğretimin Rolü

1990’ların ortalarından itibaren Türkiye’de iktisadi kalkınma, amaç ve unsurları açısından bölgesel aktörler arasında yerel iş birliklerini ve katılımı ön plana çıkaran bir yapıya doğru evrilmiştir. Özellikle İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) uyarınca Düzey 2 bölgelerinin saptanması yoluyla oluşturulan yeni bölgelerin, 2000li yıllarda ekonominin motoru olması beklenmiştir. Nitekim Türkiye’de bölge ekonomilerinin gelişmesi bakımından teknoloji geliştirme bölgelerinin (2001) ve kalkınma ajanslarının (2006) kurulmasının milat niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu bölgesel yapıların performanslarını ölçen ve onları değerlendiren

yerli ve yabancı pek çok çalışma (Goddard ve Chatterton, 1999; Webb ve Collis, 2000; Turan, 2005) gerçekleştirilmiştir.

Oluşturulan bölgesel iş birlikleri ve kurumsal altyapı çerçevesinde yeniliğin, bölgesel kalkınmanın temelini oluşturması düşüncesi aşılanmıştır. Zira bölgeye has doğal ve beşerî kapasitenin kullanılması yoluyla rekabetçi bölgeler yaratmanın ve yarışan bu bölgelerde sağlanacak ihtisaslaşmayla birlikte bölgeler arasında aynı zamanda tamamlayıcılık ilişkisi kurmanın reçetesinin yenilik ve yenilikçilik olduğu benimsenmiştir. AB'nin 2008 krizinden çıkış yolu olarak gündemine aldığı akıllı uzmanlaşmaya ilişkin uygulamaların Türkiye'de de hızlı bir şekilde yansımalarının görülmesi, sürekli ve sürdürülebilir yeniliğin kalkınmanın yeni yöntemi olduğu tezini güçlendirmiştir. Akıllı uzmanlaşmanın bölge endüstrilerini geliştirmek amacıyla bir yenilik politikası olarak ya da daha geniş anlamıyla bir ekonomi politikası olarak formüle edilmesi, yükseköğretim politikasını da harekete geçirmiştir. Günümüzde üniversitelere yüklenen üçüncü misyon, onları akademik rollerinin yanında birer ekonomik özne hâline getirmiştir.

Türkiye'de son on yılda uygulamasına rastlanan akıllı uzmanlaşmayla ilgili sınırlı sayıda akademik yayın ve tez çalışması (Bayrak, 2016; Akın, 2019; Oğuz, 2019; Yokuş, 2019; Tekoğlu, 2022, Kasmaliev Kara, 2022) mevcuttur. Bununla beraber, çeşitli düşünce kuruluşları ve danışmanlık şirketlerinin raporları ile endüstriye ilişkin periyodik yayınlarda ve kalkınma ajansı raporlarında akıllı uzmanlaşma konusunun incelendiğine rastlanmaktadır. Öte yandan akıllı uzmanlaşma, ulusal kalkınma planlarında henüz doğrudan atıf bulamamıştır. Bununla birlikte, kavrama yakın olan "ihtisaslaşma" olgusuna ar-ge

ve yenilikle ilgili raporlarda sıklıkla yer verilmeye başlanmıştır. Yiğit ve Maden 2019 yılında yaptıkları çalışmada, bölgesel kalkınmadaki dönüşümü yeni bölgeselleşme çerçevesinde irdelemekte, bu kapsamda AB uyum sürecinde "akıllı uzmanlaşma, rekabet ve inovasyon stratejileri, öğrenen bölgeler ve kümelenme" gibi kavramların önem kazandığını dile getirmektedir (Yiğit ve Maden, 2019). Kutgi ve Maden (2018) de, akıllı uzmanlaşmayı bölgesel yenilik sistemlerinde yeni bir yaklaşım olarak ele almakta, akıllı uzmanlaşmanın Türkiye'de kalkınma ajanslarınca yürütülmesini bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, refah düzeyi, istihdam ve sürdürülebilir rekabetçilik olanaklarının artırılması ve başarılı kalkınmanın sağlanması amaçları çerçevesinde değerlendirmektedir.

Belirli yenilikler eş anlı olarak ar-ge, üretim, bölge içi ve bölgeler arası pazarda genişleme alanlarında bilgi transferine konu edildiğinde, o bölgede akıllı uzmanlaşmanın varlığından söz edilmektedir (Malik vd., 2020). AB tarafından 2014-2020 programlama döneminde 67 milyar Avro'dan fazla bütçe ayrılan akıllı uzmanlaşma stratejisinin, AB bölgeleri ve üye ülkelerinde 180'in üzerinde uygulama örneği bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2020a). Diğer yandan, Türkiye'de akıllı uzmanlaşma uygulamalarının oldukça yeni olduğu söylenebilir. Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformuna (2020b) göre, Türkiye'de 12 kalkınma ajansı bölgesel yenilik stratejisini geliştirmiş; bunlardan dördü (İzmir, Doğu Marmara, Mevlana ve Zafer Kalkınma Ajansları) Platforma kaydolmuştur. Türkiye'de akıllı uzmanlaşma uygulamalarına yöneltilen eleştirilere Tablo 1'de yer verilmektedir.

Tablo 1. Türkiye'nin Akıllı Uzmanlaşma Uygulamalarına Yöneltilen Eleştiriler

(Kaynak: Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu (2020b))

Akıllı uzmanlaşma uygulamaları öncesinde "politika öncesi değerlendirme" (<i>ex-ante evaluation</i>) yapılmaması
Uygulamaların, akıllı uzmanlaşmanın unsurlarını belirli oranda içerse de bütünüyle kavrayamaması
"Resmi bir girişimci keşif sürecinin" olmaması
Bölge düzeyinde, paydaş katılımıyla etkinlikler düzenlense de bunlar için sistematik biçimde belirli bir içerik oluşturulamaması

Bu eleştiriler ışığında her yenilik stratejisinde olduğu gibi akıllı uzmanlaşmada da stratejinin uygulamalarla yaygınlaştırılabilmesi için yükseköğretim sistemine enjekte edilmesinin son derece önemli olduğu ileri sürülebilir. Türkiye’de yükseköğretimin piyasa odaklı üçüncü rolü bağlamında bölgesel kalkınma çalışmalarının nasıl içerik değiştirdiğinin anlaşılması, akıllı uzmanlaşmanın doğru kavranması açısından öncü bir adımdır. Son yıllarda Türkiye’de yükseköğretimde odaklaşma iki formda sürdürülmektedir: (i) araştırma odaklı misyon, (ii) bölgesel kalkınma odaklı misyon. Bu çerçevede genç üniversitelerin bazılarında kaynak ve enerjilerini araştırmaya yönelmeleri; diğerlerinden bölgesel kalkınmaya odaklanmaları istenmektedir. Akıllı uzmanlaşma uygulamalarına yön vermesi bakımından üniversitelerin bölgesel kalkınma odaklı misyon üstlenmeleri bu makalenin merkezinde yer almaktadır.

Türkiye’de Yükseköğretim Kurulu (YÖK), mülga T.C. Kalkınma Bakanlığı ile birlikte, üniversitelerin bölgelerine katkılarını artırmak ve belirli alanlarda uzmanlaşmalarını sağlamak amacıyla 2006 yılı ve sonrasında kurulmuş olan üniversitelere yönelik Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Projesini (BKOMFİP) başlatmıştır (YÖK, 2020a). BKOMFİP, üniversitelerin üçüncü misyonunu yansıtmaktadır. 2015 yılında, YÖK’ün 2006 yılı ve sonrasında kurulan bu üniversitelere çağrısı üzerine, yirmi dört üniversite BKOMFİP’te yer alma isteklerini YÖK’e iletti; yapılan değerlendirmeler neticesinde ilk aşamada beş üniversite, seçilen alanlarda bölgesel kalkınma odaklı çalışmalar yapacak pilot üniversiteler olarak belirlenmiştir. Projeye 2018 ve 2020 yıllarında beşer üniversite daha dâhil edilmiştir. Proje kapsamında ihtisaslaşan on beş üniversiteye Tablo 2’de yer verilmektedir.

Tablo 2. BKOMFİP Kapsamında İhtisaslaşan Üniversiteler (Kaynak: Tekoğlu, 2022: 107)

Yıl	Üniversite	İhtisaslaşma Alanı
2015	Uşak Üniversitesi	Deri, tekstil ve seramik
	Düzce Üniversitesi	Çevre ve sağlık
	Bingöl Üniversitesi	Tarım ve havza bazlı kalkınma
	Burdur Mehmet Akif Ersoy	Hayvancılık
	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Tarım ve jeotermal
2018	Aksaray Üniversitesi	Sağlık ve spor
	Kastamonu Üniversitesi	Tabiat turizmi ve ormancılık
	Muş Alparslan Üniversitesi	Hayvancılık
	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Çay
	Siirt Üniversitesi	Tarım ve hayvancılık
2020	Artvin Çoruh Üniversitesi	Tibbi-aromatik bitkiler
	Bartın Üniversitesi	Akıllı lojistik ve bütünleşik bölge uygulamaları
	Hitit Üniversitesi	Makine ve imalat teknolojileri
	Kırklareli Üniversitesi	Gıda
	Yozgat Bozok Üniversitesi	Endüstriyel kenevir

Proje, yerel düzeyde başta üniversite ve işletmeler olmak üzere bölgesel aktörler arası iş birliklerinin özendirilmesini amaçlamaktadır. Bununla birlikte, vatandaş da uzmanlaşma sürecine katarak sosyal öğrenmeye ve bölge halkı için ekonomik çıktı sağlamaya odaklanmaktadır. Bu katılımcı süreçler,

Projenin tüm bölge unsurlarınca sahiplenilme düzeyini artırmaktadır. Bu Proje bölgelere belirli faaliyetlerde ihtisaslaşmayı önererek ve bölge içinde yenilikçi süreçleri tetikleyerek bölgelerde kalkınma potansiyelinin gerçekleştirilmesine katkı sunmaktadır. Proje, uygulandığı ekosistemde alışıldık

üniversite ve endüstri iş birliklerinin ötesine geçmeyi hedefleyen bir perspektif çizmektedir. Bu doğrultuda, 2006 yılı itibarıyla Türkiye’de bölgesel kalkınma projelerinde eşgüdümleme görevini yürüten kalkınma ajanslarının da Projeye başından itibaren dâhil olmasıyla üniversitelerce derlenen bölgesel bilgi daha anlamlı hale gelmekte; akıllı uzmanlaşma ile keşfedilen bölgesel birikim, kalkınma ajanslarının bölgesel iş birlikleri kapsamındaki mevcut envanteri üzerine daha kolay biçimde inşa edilebilmektedir.

Bölgesel kalkınma misyonuna özgülünen genç taşra üniversitelerinin bölgesel kalkınmaya yönelik hedefleri, amaç ve içerikleri bakımından 1970’lerin bölge üniversitelerinden² ayrılmaktadır. Zira bölge, kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramları anlam değiştirmiş, buna bağlı olarak yükseköğretimin rolü de değişime uğramıştır. “Üniversitelere yapılan yatırımların sonuçları artık Türk hükümeti ve toplumu tarafından yalnızca daha iyi öğretim ve araştırma açısından değil; aynı zamanda yeni işler, yeni ürün ve hizmetler, bölgesel kalkınma ve daha yüksek ekonomik büyüme açısından da beklenmektedir” (Ranga vd., 2016). Eski YÖK Başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç’ın, “bir önceki nesil bölgesel gelişme politikaları[nın], bölgelerin kalkınması konusunda, büyük ölçekli altyapı geliştirme ve bölgeye yatırım çekmek gibi yöntemlerle gelişme hedeflerine ulaşmayı” amaçladığı; ancak “büyük ölçüde kamu fonu tahsisine rağmen, geri planda kalan bölgeleri[n] diğerlerini yakalaması[nın] bu sistem ile tam olarak yürümediği” saptaması da (YÖK, 2020b: 4), üniversitelerin ekonomik kalkınma açısından yeni görevlerinin yerindeliğini vurgulamaktadır.

BKOMFİP, kalkınma hamlesini bölge öz kaynakları ve bölge halkıyla beraber yapmayı amaçlamıştır. RIS3 Rehberinde de belirtildiği üzere, dörtlü sarmal yönetim modeliyle eşleşen akıllı uzmanlaşma, Türkiye’de bu Projeye kamu sektörü, özel sektör ve üniversitelerden sonra yeniliğin dördüncü ve en kritik aktörü olan bölge halkını kapsama almıştır. Bölgelerde istihdam, yenilik ve büyüme hedefleri açısından 2006 yılı ve sonrasında kurulan

üniversiteler önemli aktörler olarak görülmüştür. Öte yandan, kalkınmacı misyonun üniversitelerin kuruluş tarihinde verilmemiş olması görece bir gecikme olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bu üniversitelerin fakülte ve bölümleri yapılandırıldıktan yaklaşık on yıl sonra Proje ile belirli ihtisas alanlarına odaklanmaları talep edildiği için, ihtisas alanlarıyla ilgisi kurulamayan konularda yetkin fakülte ve bölümlerin varlığı bu fakülte ve bölümlerin geleceği hakkında bazı akademik endişeler yaratmıştır. Yine de “her ile bir üniversite” yaklaşımıyla 2006 yılında kurulan üniversitelerin geç de olsa kalkınma misyonuna özgülünmeleri varlık amaçlarını tanımlayarak bu kuruluşları anlamlı kılmıştır.

Proje için seçilen üniversiteler tematik alanlarda uzmanlaşarak bölgeye ekonomik ve sosyal değer katmayı hedeflemişlerdir. YÖK tarafından belirlenen akademik çıktılar, eğitim-öğretim çıktıları ve paydaşlarla iş birliği çıktıları içeren performans gösterge setinin oluşturulduğu Projede, ilave bir bütçe tahsis olmadan üniversitelerden mevcut kaynak ve enerjilerini bölgelerindeki kalkınma çalışmalarına odaklamaları beklenmektedir. YÖK, BKOMFİP üniversitelerine bölgelerindeki diğer aktörlerle iş birliği yapmaları ve başta üretim ve istihdam olmak üzere iktisadi faaliyetlere katkı sağlamaları yönünde doğrudan görev vermiştir. Üniversitelerin bölgelerinin ekonomik potansiyeline uyumlu biçimde ihtisaslaşması sürecinin; verimlilik odaklı, yenilikçi, katılımcı ve sürdürülebilir olması istenmiştir. YÖK bu doğrultuda ilk defa 2020 yılında, bölgesel kalkınma odaklı yükseköğretime ilişkin raporunda (YÖK, 2020b: 10-11), akıllı uzmanlaşma konusuna bir bölüm ayırarak, üniversitelere öneriler başlığı altında “akıllı uzmanlaşmaya önem vermek” önerisini ilk sıraya almıştır (YÖK, 2020b: 21). Proje kapsamında belirlenen ilk beş pilot üniversitenin dâhil olduğu İBBS Düzey 2 bölgelerinde Tekoğlu (2022: 146-147) tarafından yapılan nitel araştırmada gerçekleştirilen mülakatların, QDA Miner yazılımı aracılığıyla içerik analizine tabi tutulması sonucunda; BKOMFİP’in akıllı uzmanlaşmayı destekleyen özellikleri ortaya çıkarılmış olup bu özelliklere “kod tanımı” başlığı

2 Dicle Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Fırat Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi.

altında, bu özelliklerin gerçekleştirilen mülakatlar sırasında ifadelere yansıyan tüm özelliklere oranına “*kullanım sayısının tüm kodlara oranı*” başlığı altında,

bu özellikleri ifadelerinde kullanan katılımcıların tüm katılımcılara oranına da “*kullanan katılımcı oranı*” başlığı altında Tablo 3’te yer verilmektedir.

Tablo 3. BKOMFİP’in Akıllı Uzmanlaşmayı Destekleyen Özellikleri
(Kaynak: Tekoğlu, 2022: 146)

Kod Tanımı	Kullanım Sayısının Tüm Kodlara Oranı	Kullanan Katılımcı Oranı
Bölgesel kalkınma açısından katalizör görevi görmektedir.	%3,3	%70,0
Bölgesel önceliklere göre tematik alanlar bazında farklılaşmaya dayanmaktadır.	%4,5	%100,0
İhtisaslaşma alanında ar-ge, ür-ge, tasarım, kimliklendirme ve coğrafi işaretleme çalışmaları içermektedir.	%3,3	%70,0
Çevreye duyarlı ve sürdürülebilirlik odaklıdır.	%1,5	%30,0
Öğrenmenin bölge aktörlerine yayılımına odaklıdır, bilgiyi topluma yaymaktadır.	%2,2	%60,0
Vatandaş uygulamaya dahil eder. Sosyal sorumluluk faaliyetlerine önem atfeder.	%2,8	%80,0
Bölgesel potansiyeli ve öncelikleri dikkate alan içsel iktisadi büyüme modelini yansıtmaktadır.	%5,1	%100,0
Coğrafi ve kurumsal olarak aktörler arasında yerel işbirliklerini desteklemektedir.	%3,4	%100,0
Bölgesel yenilik sistemleri ile ilişkilidir.	%3,6	%80,0
Bölgenin sahip olduğu öz kaynakları değerlendirmeye yönelmiştir.	%0,8	%50,0
Aşağıdan yukarı politika yapım ve karar alım süreçlerini içermektedir.	%2,9	%80,0
Bölgesel önceliklere göre ekonomik katma değeri artırmak hedefindedir.	%1,4	%50,0

Tablo 3 incelendiğinde BKOMFİP’in, makalenin akıllı uzmanlaşmanın tasarımına ilişkin bölümünde yer verilen özellikleri büyük ölçüde içerdiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Avrupada başlatılan HESS projesi gibi Türkiye’de uygulamaya konulan BKOMFİP’in sekiz yıla yakın bir süredir sürüyor olması, buna karşılık yapılan literatür taraması sonucunda, Projenin ilk etabında belirlenen ihtisaslaşma üniversitelerinde yürütülen çalışmaların Projenin performans göstergeleri çerçevesinde değerlendirildiği kısıtlı sayıda yayına rastlanılması, alandaki teorik eksikliği ortaya koymaktadır. BKOMFİP kapsamında yer alan üniversitelerin faaliyetlerinin topluma katkılarının ölçüldüğü Günay’ın (2021) çalışmasında, üniversitelerin söz konusu üçüncü

misyon faaliyetlerinde düşük performans sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Karadağ ve Balkar (2022), bu üniversitelerin temel sorununun misyon farklılaştırması yapmayan üniversitelerle stratejik hedeflerinin benzer olabilmesinden kaynaklandığını belirterek; bölgesel kalkınmayı misyon farklılaştırması ve uzmanlaşma yoluyla sağlayacak bir yükseköğretim sisteminde üniversitelerin stratejik hedeflerini, uzmanlaştıkları alanın özellikleri ve buldukları bölgenin dinamikleriyle ilişkilendirerek belirlemesini önermektedirler.

Öte yandan Tekoğlu (2022) doktora tezinde, BKOMFİP’in yürütüldüğü pilot üniversitelerde Projenin geleceği açısından umut verici gelişmelerin de bulunduğu tespitine yer vermiştir. Bu üniversitelerin 2006 yılı ve sonrasında kurulan görece

genç üniversiteler olmaları, bir yandan onlara misyon yüklenebilmesini kolaylaştırmış diğer yandan da öğretim ve araştırma altyapısı itibarıyla köklü geçmişe sahip üniversitelerden farklı bir amaca, bölgesel kalkınma amacına yönelerek buldukları bölgelere önemli pozitif dışsallık getirmelerini sağlamıştır. Proje kapsamında belirli alanlarda uzmanlaşmaya gidilmesi, ihtisaslaşma üniversitelerindeki bazı akademisyenlerde geleneksel akademik faaliyetlerin geri planda kalabileceği endişesine yol açmışsa da üniversiteye tahsis edilen beşerî ve mali kaynakların Proje kapsamındaki faaliyetlere odaklanmasında bir zorluğun gözlemlenmediği kaydedilmiştir (Tekoğlu, 2022: 202-203).

5. Değerlendirme ve Sonuç

Bu makale, akıllı uzmanlaşmanın tanıtılması, Türkiye’de bölgesel kalkınma bağlamında anlamlandırılması ve yükseköğretim alanı ile ilişkisinin ortaya konulması amacıyla kaleme alınmıştır. Dünyada akıllı uzmanlaşma uygulamalarının gittikçe yaygınlaşması karşısında Türkiye’de akıllı uzmanlaşma uygulamaları oldukça yenidir. Bu bakımdan yeterli düzeyde teorik bilginin üretilmemiş olması nedeniyle çalışmada, akıllı uzmanlaşmanın başlangıç noktası sayılabilecek olan yükseköğretim alanındaki gelişmelerin değerlendirilmesi önemli görülmüştür. Nitekim böylelikle bölgesel kalkınmada hâkim olan yenilik stratejilerinin doğru uygulamalarından istifade edilebileceği düşünülmüştür.

Makalede, bir bölgesel yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşmanın, 1970’lerin “içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisi” ve 1990’ların “yeni bölgeselleşme yaklaşımı” kapsamında köken bulduğu savlanmaktadır. Bu kuramların etkisiyle, bölge içi kaynakları kullanarak ihtisaslaşma yöntemiyle yenilik yapma ve rekabetçiliğe yönelme eğilimi, bölgesel kalkınma odağında yükseköğretim politikasını harekete geçirmiş ve üniversiteleri bölgesel kalkınmanın öznesi konumuna getirmiştir. Her ne kadar 1980’li yıllardan itibaren piyasa odaklı üçüncü misyon üniversiteyi bir girişimci olarak bölgesine yaklaştırsa da girişimci üniversite modeli

ile anılan ilk dönem, sadece bilgi ve teknoloji transferi yoluyla üniversite-endüstri iş birliğine odaklanması nedeniyle bölge halkını kalkınma yolculuğunda dışarıda bırakmıştır. Türkiye’de bilimsel çalışmaların ticari değer kazanmasını öngören özellikli programlar aracılığıyla kamu sektörünün ve özel sektörün yanında üçüncü bir aktör olarak devreye giren girişimci üniversiteler, sektörel kısıtlılık içeren endüstriyel çıktı hedefi nedeniyle bölgeye tam olarak yerleşmemiştir. Öte yandan akıllı uzmanlaşma stratejisi, üniversiteyi bölgeyle bütünleştiren toplum üniversitesi modeli ile eşleşerek üniversitenin bölgesel öncelikler çerçevesinde ihtisaslaşmasına ve bölgesel öğrenme ağlarıyla ürettiği bilgiyi anonimleştirmesine imkân tanımıştır. Yönetişim modellerinden dörtlü sarmal modele oturan toplum üniversitesi ile birlikte bölge halkı da yenilik ve kalkınma sürecine dâhil edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte yine de kamu, özel sektör ve üniversite aktörleri arasında kurulan iş birliğini içeren klasik bir model olarak piyasa bütünleşmesine yönelen girişimci üniversitenin, akıllı uzmanlaşmanın da üzerine kurulduğu toplum üniversitesi modeline ulaşma yolunda önemli ve vazgeçilmez bir adım olduğu belirtilmelidir. Zira yükseköğretim yönetim modellerinden üçlü sarmalın dörtlü ve beşli sarmallara zemin oluşturduğu gibi girişimci üniversite de toplum üniversitesine zemin oluşturmaktadır. Toplum üniversitesinin uygulama başarısının, girişimci üniversite modelinin etkin biçimde benimsenmesine bağlı olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye’de akıllı uzmanlaşma ile yükseköğretimi buluşturan BKOMFİP kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar, bölgesel potansiyelin analizi yapılmak suretiyle bölge üzerine yeniden düşünmeyi sağlamıştır. Özellikle 2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversiteleri uzmanlaştırarak işlevsel duruma getiren Projenin, ekonomik potansiyeli yeniden keşfederek bölgesel aktörleri harekete geçirmeye odaklandığı anlaşılmaktadır. Bu makalede, BKOMFİP’in akıllı uzmanlaşmayı destekleyen yönleri de çalışmanın araştırma yöntemine paralel biçimde literatür taraması yöntemiyle derlenmiş olup bu yönlerin, gelecek çalışmalarda zenginleştirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Yapılan literatür taraması neticesinde, akıllı uzmanlaşmanın hem kuram hem de uygulama olarak dünyada hızla yaygınlaştığı anlaşılmıştır. Türkiye’de ise konuyla ilgili akademik kaynaklar yok denecek kadar az olduğundan uygulamaların “kitabına uygunluğunu” tartışmak güçleşmektedir. Endüstri, yenilik, araştırma ve yükseköğretim gibi birçok politika alanını yatay kesen akıllı uzmanlaşmanın disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınıp araştırılması elzem görülmektedir. Zira bir yandan pilot üniversitelerde devam eden bölgesel kalkınma odaklı öğretim ve araştırma faaliyetleri ilk sonuçlarını vermekte; uygulamanın varsa yanlış veya aksayan yönlerinin etkin şekilde giderilmesi ihtimali giderek azalmaktadır.

Diğer taraftan üniversitenin kalkınmacı misyon çerçevesinde yeniden kurgulanması ekonomik çıktılar açısından önemli görülse de üniversitenin kuruluşunda bu misyonun belirlenmemiş olması görece bir gecikme olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bu üniversitelerin fakülte ve bölümleri kurulduktan sonra ilk defa 2015 yılında belirli ihtisas alanlarına odaklanmaları, konuca ihtisas alanlarıyla ilgisi kurulamayacak derecede uzak fakülte ve bölümlerin varlığı halinde bu fakülte

ve bölümlerin atıl kalacağı yönünde akademik endişeler yaratmaktadır. Bu bakımdan, Günay’ın (2021) ve Karadağ ile Balkar’ın (2022) çalışmalarında yer verilen tespitler de dikkate alınarak, Projenin pilot üniversitelerdeki seyrinin yakından takip edilmesinin, söz konusu üniversitelerde mevcut bölüm, müfredat ve programların Proje konu ve hedefleriyle akademisyen motivasyonu da gözetilerek ilişkilendirilmesinin, Proje performansını olumlu yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de akıllı uzmanlaşma ve yükseköğretimi kuram ve uygulama bazında buluşturan politika belgelerinin artırılması; akıllı uzmanlaşmanın doğru kavranması ve uygulanmasına yönelik üniversite çalışmalarının yaygınlaştırılması önerilmektedir. Akıllı uzmanlaşmanın bölgesel yeniliğin verimli bir biçimini ve bölgesel yeniliğin de bölgesel kalkınmanın ardındaki temel gücü oluşturduğu düşüncesiyle, bölge aktörleri arasında akıllı uzmanlaşmaya dönük olarak kurulacak yönetsel birliktelik ve etkin eşgüdümün bölgesel kalkınmayı da beraberinde getireceği değerlendirilmektedir. Yükseköğretim ise kuşkusuz biçimde akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınma denkleminin merkezinde yer almaya devam edecektir.

Bilgilendirme

Çatışma Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Fon Desteği

Bu çalışmada herhangi bir resmi, ticari ya da kâr amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği alınmamıştır.

Etik Standartlara Uygunluk

Yazar tarafından çalışmada kullanılan araç ve yöntemlerin Etik Kurul İzni gerektirmediği beyan edilmiştir.

Etik Beyanı

Yazar tarafından bu çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu; yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abramovsky L., Harrison R., Simpson H. (2007). University research and the location of business R&D. *Economic Journal*, 117, 114-141.
- Akın, S. (2019). *Akıllı Uzmanlaşma Stratejisi Fırat Teknokent Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arnkil, R., Järvensivu, A., Koski, P., Piirainen, T. (2010). Exploring quadruple helix outlining user-oriented innovation models. *Työraportteja 85/2010 Working Papers*.
- Arvaniti, E. N., Dima, A., Stylios, C. D., Papadakis, V. G. (2022). Introducing research loop to achieve open innovation for research centers in quintuple helix. *Sustainability*, 14 (22), 14968.
- Asheim, B. T. (1995). Industrial districts as 'learning regions': a condition for prosperity? *Step Report*, 1-24.
- Asheim, B., Grillitsch, M., Trippel, M. (2017). Smart specialization as an innovation-driven strategy for economic diversification: Examples from Scandinavian regions. *Advances in the Theory and Practice of Smart Specialization* içinde (73-97), S. Radošević, A. Curaj, R. Gheorghiu, L. Andreescu, I. Wade (ed.), United Kingdom: Academic Press.
- Avaner, T. (2005). BKA, siyasal rejim sorunu yaratır mı? *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* içinde (239-263), M. Turan (ed.) Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu. (2020a). "S3 Implementation". <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-implementation>, (Erişim tarihi: 02.05.2020).
- Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu. (2020b). "Turkey". <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/turkey>, (Erişim tarihi: 15.05.2020).
- Avrupa Komisyonu. (1999). European Spatial Development Perspective. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf, (Erişim tarihi: 24.10.2019).
- Avrupa Komisyonu. (2012). *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3)*. Brussels.
- Basant, R., Chandra, P. (2011). Hindistan'da üniversite sanayi ilişkileri ve işletme yaratılması: bazı stratejik ve politik konular. Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur? (Çev.: K. Yamaç) içinde (197-212), S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.), Ankara: Efil Yayınevi.
- Bathelt H., Malmberg A., Maskell P. (2004). Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. *Progress in Human Geography*, 28, 31-56.
- Bayrak, C. (2016). *Spatial Decision Support System for Site Selection of Investments of Prominent Sectors-The Case of East Marmara*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Bilişim Enstitüsü.
- Becattini, G. (2017). The Marshallian industrial district as a socio-economic notion. *Revue d'économie industrielle*, (157), 13-32.
- Bellandi, M. (1989). The industrial district in Marshall. *Small Firms and Industrial Districts in Italy* içinde (136-152), E. Goodman, J. Bamford (ed.), London: Routledge.
- Boschma, R., Coenen, L., Frenken, K., Truffer, B. (2016). Towards a theory of regional diversification. *Papers in Evolutionary Economic Geography*, 16.17, 1-23.
- Braunerhjelm, P. (2008). Specialization of regions and universities: the new versus the old. *Industry and Innovation*, 15, 253-275.
- Breschi, S., Lissoni, F. (2001). Knowledge spillovers and local innovation systems: a critical survey. *Industrial and Corporate Change*, 10 (4), 975-1005.
- Carayannis, E. G., Campbell, D. F. (2009). 'Mode 3' and 'Quadruple Helix': toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management*, 46 (3/4), 201-234.
- Carayannis, E. G., Rakhmatullin, R. (2014). The quadruple/quintuple innovation helixes and smart specialisation strategies for sustainable and inclusive growth in Europe and beyond. *Journal of the Knowledge Economy*, 5 (2), 212-239.
- Castellaneli, C. A., Castellaneli, L., Resende, D. N. (2019). Universities' contributions to regional development: a systematic review of smart specialization case studies in Europe. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 124-135.
- Chatterton, P., Goddard, J. (2000). The response of higher education institutions to regional needs. *European Journal of Education*, 35 (4), 475-496.
- Cooke, P. (1997). Regions in a global market: the experiences of Wales and Baden-Württemberg. *Review of International Political Economy*, 4 (2), 349-381.
- Cooke, P., Morgan, K. (1999). *The Associational Economy: Firms, Regions, and Innovation*. Oxford: Oxford University Press.
- Cooke, P., Uranga, M. G., Etxebarria, G. (1997). Regional innovation systems: institutional and organisational dimensions. *Research Policy*, 26 (4-5), 475-491.
- D'Agostino, M. (2008). Fostering a civically engaged society: the university and service learning. *Journal of Public Affairs Education*, 14 (2), 191-204.

- Deniz, T. (2019). *Türkiye’de Üniversiteler ve Bölgesel Gelişme Politikaları*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), yayın no:47.
- Duby, J.-J. (2011). Fransa’da Üniversite Sanayi İlişkilerinde Ortak Stratejiler. Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur? (Çev.: K. Yamaç) içinde (241-250), S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.), Ankara: Efil Yayınevi.
- Duranton, G., Puga, D. (2014). The growth of cities. *Handbook of Economic Growth*, 2, 781-853.
- Edquist, C. (ed.). (1997). *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations*. London: Pinter Publisher Ltd.
- Edwards, J., Palladino, M. (2018). Higher Education, Regional Development and Smart Specialisation. *Belgium: European Commission*.
- Etzkowitz, H. (2003). Research groups as ‘quasi-firms’: the invention of the entrepreneurial university. *Research Policy*, 32 (1), 109-121.
- Etzkowitz, H., Webster, A., Gebhardt, C., Terra, B. R. C. (2000). The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm. *Research Policy*, (29), 313-30.
- Feldman M. P. (1994). *The Geography of Innovation*. Dordrecht, Amsterdam: Kluwer Academic Publishers.
- Fonseca, L., Salomaa, M. (2020). Entrepreneurial universities and regional innovation: matching smart specialisation strategies to regional needs? *Examining the Role of Entrepreneurial Universities in Regional Development* içinde (260-285), A. D. Daniel, A. A. Teixeira, M. T. Preto (ed.), USA: IGI Global.
- Foray, D. (2014). From smart specialisation to smart specialisation policy. *European Journal of Innovation Management*, 17 (4), 492-507.
- Fritsch, M., Franke, G. (2004). Innovation, regional knowledge spillovers and R&D cooperation. *Research Policy*, 33, 245-255.
- Fukugawa, N. (2013). University spillovers into small technology-based firms: channel, mechanism, and geography. *The Journal of Technology Transfer*, 38 (4), 415-431.
- Gennaioli, N., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. (2013). Human capital and regional development. *The Quarterly Journal of Economics*, 105-164.
- Glaeser, E. L. (2000). The new economics of urban and regional growth. *The Oxford Handbook of Economic Geography* içinde (83-98), C. Gordon, G. Meric, M. Feldman (ed.), Oxford: Oxford University Press.
- Glaeser, E. L., Saiz, A. (2003). The Rise of the Skilled City. NBER Working Papers no. 10191, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Goddard J., Chatterton P. (1999). Regional development agencies and the knowledge economy: harnessing the potential of universities. *Environment and Planning*, 17, 685-699.
- Goddard, J., Hazelkorn, E., Kempton, L., Vallance, P. (2016). Introduction: Why the Civic University? *The Civic University* içinde (3-15), J. Goddard, E. Hazelkorn, L. Kempton, P. Vallance (ed.), United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
- Grillitsch, M. (2016). Institutions, smart specialisation dynamics and policy. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 34 (1), 22-37.
- Günay, A. (2021). A case study on evaluating regional development-oriented universities’ contribution to society activities in Turkey. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 168-174.
- Hansen, T., Winther, L. (2011). Innovation, regional development and relations between high-and low-tech industries. *European Urban and Regional Studies*, 18 (3), 321-339.
- Healy, A. (2016). Smart specialization in a centralized state: strengthening the regional contribution in North East Romania. *European Planning Studies*, 24 (8), 1527-1543.
- Interreg Europe. (2020). “About Us”. <https://www.interregeurope.eu/about-us/what-is-interreg-europe/>, (Erişim tarihi: 17.07.2020).
- Kangas, R., Aarrevaara, T. (2020). Higher education institutions as knowledge brokers in smart specialisation. *Sustainability*, 12 (7), 3044.
- Karadağ, N., Balkar, B. (2022). An investigation of mission differentiation and specialization in Turkish universities in the context of strategic objectives. *Tuning Journal for Higher Education*, 10 (1), 189-226.
- Kasmalieva Kara, A. (2022). *AB Akıllı Uzmanlaşma Stratejisi Çerçevesinde Türkiye Modeli için Karşılaştırmalı Analiz ve Yol Haritası: TRB-1 Bölgesi Örneği*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keating, M. (1998a). *The New Regionalism in Western Europe*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
- Keating, M. (1998b). Is there a regional level of government in Europe?, *Regions in Europe* içinde (11-29), P. LeGales, C. Lequesne (ed.), London & New York: Routledge.
- Kutgi, D., Maden, S. (2018). Bölgesel yenilik sistemlerinde yeni bir yaklaşım: akıllı uzmanlaşma stratejisi ve teorik temelleri. *Dumlupınar University Journal of Social Science / Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 142-156.

- Laursen, K., Reichstein, T., Salter, A. (2011). Exploring the effect of geographical proximity and university quality on university–industry collaboration in the United Kingdom. *Regional Studies*, 45 (4), 507-523.
- Lucas, R. (1988). On the mechanism of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Lundvall, B. (ed.). (1992). *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter Publisher Ltd.
- Maillat, D. (1998). Interactions between urban systems and localized productive systems: an approach to endogenous regional development in terms of innovative milieu. *European Planning Studies*, 6 (2), 117-129.
- Malik, K., Mach, L., Szweczek-Stepien, M., Bebenek, P. (2020). Specialization integrated strategy of innovations: effective model for emerging regional economy development? *European Research Studies Journal*, 23 (2), 78-97.
- Mansfield E., Lee J. (1996). The modern university: contributor to industrial innovation and recipient of industrial R&D support. *Research Policy*, 25, 1047–1058.
- Markkula, M., Kune, H. (2015). Making smart regions smarter: smart specialization and the role of universities in regional innovation ecosystems. *Technology Innovation Management Review*, 5 (10), 7-15.
- McCann, P., Ortega-Argilés, R. (2015). Smart specialisation, regional growth and applications to EU cohesion policy. *Regional Studies*, 49 (8), 1291-1302.
- McIlrath, L., MacLabhrainn, I. (ed.). (2007). *Higher Education and Civic Engagement: International Perspectives*. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Morgan, K. (2004). The exaggerated death of geography: learning, proximity and territorial innovation systems. *Journal of Economic Geography*, 4, 3–21.
- Neffke, F., Henning, M., Boschma, R. (2011). How do regions diversify over time? Industry relatedness and the development of new growth paths in regions. *Economic Geography*, 87 (3), 237-265.
- Nelson, R. (ed.). (1993). *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- OECD. (2001). Higher education management. *Journal of the Programme On Institutional Management in Higher Education*, 13 (2), 1-129.
- Oğuz, M. Ö. (2019). *Potential Regions for Smart Specialization: A Taxonomy of Turkish NUTS 2 Regions*, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Petrenko, Y., Vechkinzova, E., Antonov, V. (2019). Transition from the industrial clusters to the smart specialization: A case study. *Insights into Regional Development*, 1 (2), 118-128.
- Petruzzelli, A. M. (2011). The impact of technological relatedness, prior ties, and geographical distance on university–industry collaborations: a joint-patent analysis. *Technovation*, 31 (7), 309-319.
- Pinheiro, R., Langa, P. V., Pausits, A. (2015). One and two equals three? The third mission of higher education institutions. *European Journal of Higher Education*, 5 (3), 233-249.
- Polishchuk, Y., Ivashchenko, A., Britchenko, I., Machashchik, P., Shkarlet, S. (2019). European smart specialization for Ukrainian regional development: path from creation to implementation. *Problems and Perspectives in Management*, 17 (2), 376-391.
- Porter, M. E. (1998). *On Competition*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Ranga, M. (2018). Smart specialization as a strategy to develop early-stage regional innovation systems. *European Planning Studies*, 26 (11), 2125-2146.
- Ranga, M., Temel, S., Ar, I. M., Yesilay, R. B., Sukan, F. V. (2016). Building technology transfer capacity in Turkish universities: a critical analysis. *European Journal of Education*, 51 (1), 90-106.
- Rauch, J. (1993). Productivity gains from geographic concentration of human capital: evidence from the cities. *Journal of Urban Economics*, 34, 380-400.
- Riviezzo, A., Napolitano, M. R., Fusco, F. (2018). From the entrepreneurial university to the civic university: what are we talking about? *Smart Specialization Strategies and the Role of Entrepreneurial Universities* içinde (60-80), N. Caseiro, D. Santos (ed.), IGI Global.
- Scott, A. J. (1995). The geographic foundations of industrial performance. *Competition and Change*, 1 (1), 51–66.
- Shone, M. C., Memon, P. A. (2008). Tourism, public policy and regional development: a turn from neo-liberalism to the new regionalism. *Local Economy*, 23 (4), 290-304.
- Siegel, D. S., Waldman, D. A., Atwater, L. E., Link, A. N. (2003). Commercial knowledge transfers from universities to firms: improving the effectiveness of university–industry collaboration. *The Journal of High Technology Management Research*, 14 (1), 111-133.
- Smith, K. (1994). New directions in research and technology policy: identifying the key issues. *Step Rapport*, 1-22.

- Soete, L. (2011). Ulusal hükümetlerin üniversite-sanayi işbirliği ile ilgili politikaları üzerine notlar. *Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur?* (Çev.: K. Yamaç) içinde (27-42), S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.), Ankara: Efil Yayınevi.
- Srinivas, S., Viljamaa, K. (2008). Emergence of economic institutions: analysing the third role of universities in Turku, Finland. *Regional Studies*, 42 (3), 323-341.
- Storper M., Venables A. J. (2004). Buzz: face-to-face contact and the urban economy. *Journal of Economic Geography*, 4, 351-370.
- T. C. Ticaret Bakanlığı. (2019). "AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi". https://ticaret.gov.tr/data/5b87bc6913b8761160fa11e6/2019/2019_genisleme_strateji_belgesi-tr.pdf, (Erişim tarihi: 05.01.2020).
- Tekeli, İ. (2008). *Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekoğlu, A. S. (2022). *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmada Akıllı Uzmanlaşan Üniversiteler*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tripp, M., Tödtling, F. (2008). Cluster renewal in old industrial regions: continuity or radical change? *Handbook of Research on Cluster Theory* içinde (203-218), C. Karlsson (ed.), United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
- Turan, M. (2005). *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Varga, A., Sebestyén, T., Szabó, N., Szerb, L. (2020). Estimating the economic impacts of knowledge network and entrepreneurship development in smart specialization policy. *Regional Studies*, 54 (1), 48-59.
- Veldhuizen, C., Coenen, L. (2022). Smart specialization in Australia: Between policy mobility and regional experimentalism? *Economic Geography*, 98(3), 228-249.
- Webb, D., Collis, C. (2000). Regional development agencies and the 'new regionalism' in England. *Regional Studies*, 34 (9), 857-864.
- Wright, M. (2011). Üniversite-sanayi ilişkileri: İngiltere'de bölgesel politikalar ve girişimler. *Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur?* (Çev.: K. Yamaç) içinde (143-153), S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.), Ankara: Efil Yayınevi.
- Wu, W. (2011). Bilgi transferi için araştırma üniversiteleri kurulması: Çin örneği. *Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur?* (Çev.: K. Yamaç) içinde (175-186), S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.), Ankara: Efil Yayınevi.
- Yiğit, A. G., Maden, S. (2019). Bölgesel kalkınma politikalarındaki dönüşüm: yeni bölgecilik yaklaşımı ve Türkiye yansımaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (3), 113-120.
- Yokuş, İ. (2019). *Sivas İli Hayvansal Atık Kaynaklı Sürdürülebilir Biyogaz Üretimi İçin Optimum Tesis Lokasyonlarının Belirlenmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- YÖK (Yükseköğretim Kurulu). (2020a). "Proje Hakkında". <https://bolgeselkalkinma.yok.gov.tr/hakkinda/proje-hakkinda>, (Erişim tarihi: 28.01.2021).
- YÖK (Yükseköğretim Kurulu). (2020b). *Yükseköğretimde Yeni YÖK Projeleri - Yükseköğretimde İhtisaslaşma ve Misyon Farklılaşması Bölgesel Kalkınma Odaklı Üniversiteler*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/bolgesel_kalkinma_odakli_universiteler.pdf, (Erişim tarihi: 28.01.2021).
- Yusuf, S. (2011). Üniversite-endüstri ilişkileri: politik boyutlar. *Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur?* (Çev.: K. Yamaç) içinde (1-24), S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.), Ankara: Efil Yayınevi.